844 (2020-2021) – Nr. 9
ingediend op 28 maart 2022 (2021-2022)

Onderzoek

naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden op de Oosterweelwerf
en de gevolgen voor de volksgezondheid

Verslag van de hoorzitting

namens de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS
uitgebracht door Tinne Rombouts, Willem-Frederik Schiltz
en Mieke Schauvliege

van 16 juli 2021
met Karl Vrancken, opdrachthouder

Documenten in het dossier:
844 (2020-2021) – Nr. 1: Motie
– Nr. 2 en 3: Amendementen
– Nr. 4: Tekst aangenomen door de plenaire vergadering van de motie
– Nr. 5 t.e.m. 8: Verslagen van de hoorzittingen

Vlaams Parlement

verzendcode: PFS

Samenstelling van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS:

Voorzitter: Hannes Anaf.

Vaste leden:
Koen Daniëls, Piet De Bruyn, Andries Gryffroy, Joris Nachtergaele, Freya Perdaens;
Bart Claes, Chris Janssens, Stefaan Sintobin;
Stijn De Roo, Tinne Rombouts;
Gwenny De Vroe, Willem-Frederik Schiltz;
Imade Annouri, Mieke Schauvliege;
Hannes Anaf.

Toegevoegde leden:
Jos D'Haese.

Op 16 juni 2021 nam het Vlaams Parlement een motie aan tot uitoefening van het recht van onderzoek naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden op de Oosterweelwerf en de gevolgen voor de volksgezondheid. De installatievergadering van de onderzoekscommissie vond plaats op 25 juni 2021. Haar opdracht liep tot 31 januari 2022 en werd op 26 januari 2022 verlengd tot 18 maart 2022. In deze periode werd een reeks openbare hoorzittingen gehouden met experten en getuigen.

Hoorzittingen met experten:

2 juli 2021	Jacob de Boer en Wim De Coen
2 juli 2021	Nicolas van Larebeke, Jamie C. De Witt, Greet Schoeters en Ilse Loots
9 juli 2021	Juan D. Piñeros Garcet, Jan de Vos en William Leys
9 juli 2021	Arjen Wintersen
16 juli 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
20 augustus 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
27 augustus 2021	Isabelle Larmuseau en Geert Van Calster
27 augustus 2021	essenscia, VVP en VVSG
30 augustus 2021	Lucas Bergkamp

Hoorzittingen met getuigen:

3 september 2021	3M
6 september 2021	vakbondsafvaardiging en arbeidsgeneeskundige dienst van 3M
15 september 2021	THV RoTS
24 september 2021	Lantis
1 oktober 2021	OVAM
8 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling GOP
15 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling Handhaving
22 oktober 2021	VMM
29 oktober 2021	VITO
29 oktober 2021	Jan Tytgat
8 november 2021	agentschap Zorg en Gezondheid
19 november 2021	Departement Mobiliteit en Openbare Werken
19 november 2021	Grondbank vzw
26 november 2021	THV RoTS, Lantis en Jan Tytgat
3 december 2021	3M
10 januari 2022	gemeente Zwijndrecht
14 januari 2022	provincie Antwerpen
14 januari 2022	stad Antwerpen
17 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2014-2019
21 januari 2022	André Van de Vyver en Jan Van Rensbergen
24 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2019-2024
7 februari 2022	OVAM, de voogdijminister en de ministers bevoegd voor Mobiliteit en Openbare Werken en Omgeving uit de zittingsperiode 2014-2019

Op basis van deze hoorzittingen werd door de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS een eindverslag opgesteld.

Hierna volgt het tussentijdse verslag van de hoorzitting van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS van 16 juli 2021 over het rapport van de Expertencommissie Grondverzet, met Karl Vrancken (opdrachthouder Vlaamse Regering PFOS-problematiek, onderzoekscoördinator Duurzame Materialen VITO, hoofddocent Afvalverwerking en Circulaire Economie, Universiteit Antwerpen).

Het verslag van deze hoorzitting is een geredigeerd woordelijk verslag dat aan de expert ter goedkeuring werd voorgelegd.

De presentatie en het rapport van de Expertencommissie Grondverzet zijn terug te vinden op de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be.

Verslag van de hoorzitting van 16 juli 2021
met Karl Vrancken, opdrachthouder

De voorzitter: Goedemorgen collega's, ik stel voor dat we van start gaan. Ik heb een aantal verontschuldigingen gekregen. De heren Janssens en De Bruyn zijn verontschuldigd. De heer Daniëls heeft me daarnet gebeld. Hij zal er alles aan doen om zo snel mogelijk hier te zijn. Zijn vertraging heeft met de wateroverlast te maken. Dat is een heel gegronde reden. Ik vrees dat dat misschien wel bij een aantal mensen het geval zal zijn.

Vandaag staat in de voormiddag op de agenda een hoorzitting met de heer Karl Vrancken, opdrachthouder, over het rapport over de Oosterweelwerken en de voortgang daarvan, dat hij gisteren gepresenteerd heeft samen met de minister. Deze namiddag gaan we, zoals jullie weten, op werkbezoek. We starten op de site van 3M om ter plaatse te gaan kijken wat de situatie daar is. Daarna brengen we een bezoek aan een aantal belangrijke plekken op de Oosterweelwerf, ook waar de vervuiling het hoogste is, om daarna in gesprek te gaan met burgerbewegingen, landbouwers, en vakbonden van de arbeiders van de Oosterweelwerf. Het is dus een gevulde agenda vandaag.

Ik geef zo meteen het woord aan professor Vrancken. Zijn presentatie zal ongeveer een half uur duren. Dan is er uiteraard ruim mogelijkheid om vragen te stellen, wel specifiek over dit rapport. Het bredere verhaal, de bredere opdracht zal later nog wel aan bod komen in deze commissie. Ik zou willen proberen om met dit luik rond halftwaalf af te ronden, zodat we ook nog wat ruimte hebben om de regeling der werkzaamheden te organiseren, waar we toch een aantal belangrijke beslissingen moeten nemen, onder andere over het aanstellen van de magistraat of de ex-magistraat die ons zal begeleiden, maar ook over de verdere planning. Ik stel voor dat we meteen starten.

Professor Vrancken heeft het woord.

Karl Vrancken: Voorzitter en beste leden van de commissie, hartelijk dank voor de uitnodiging. Het is me een genoegen om de resultaten van de Commissie Grondverzet Oosterweel voor te stellen. Deze expertencommissie werd opgericht op initiatief van mevrouw Peeters, minister van Mobiliteit en Openbare Werken. De commissie heeft de voorbije drie weken haar werkzaamheden volbracht. De opdracht was om te onderzoeken of de lopende werken aan de Oosterweelverbinding op linkeroever op een correcte manier gebeuren, met bijzondere aandacht voor de veiligheid en gezondheid van de omwonenden op korte en lange termijn. De korte termijn betreft de huidige dagelijkse impact van de werf. De werf is er. Er wordt gegraven in verontreinigde grond. We moeten ervoor zorgen dat dat geen impact heeft op de omwonenden. De lange termijn betreft eerder het grondverzet dat daar nu gebeurt. We moeten vermijden dat dat grondverzet leidt tot bijkomend risico op lange termijn. We starten dus vanuit het gegeven dat deze werken plaatsvinden in een verontreinigde zone en we moeten ervoor zorgen dat die verontreiniging niet toeneemt op basis van de uitgevoerde werken. In die zin wordt het normenkader mee opgenomen in de beschouwingen van onze commissie. Het is van belang om hierbij vast te stellen dat de saneringsplicht te allen tijde bij de vervuiler blijft liggen en dat we ook in de werkzaamheden zelf moeten zorgen dat de saneringsplicht niet overgedragen wordt op Lantis.

De samenstelling van de commissie was als volgt: ikzelf heb de commissie voorgezeten. We hebben twee professoren met een achtergrond in toxicologie, professor Jan Tytgat en professor Greet Schoeters. Professor emeritus Nicolas van Larebeke keek meer vanuit een medisch perspectief naar de hele zaak, professor Piet Seuntjens als deskundige water- en bodemverontreiniging en mevrouw Karen Polfliet als beleidsmedewerker Milieu. Mevrouw Polfliet heeft vooral gekeken naar de vergunningen voor de infrastructuurwerken, maar ook naar de stofverspreiding en dergelijke. De multidisciplinaire samenstelling van de commissie was bedoeld om niet louter vanuit een toxicologische hoek of vanuit dat perspectief naar de problematiek te kijken, maar om alle elementen in dit debat samen te brengen. Ik denk dat dat op zich een belangrijke meerwaarde was.

We hebben het over de werf op linkeroever, niet over de volledige Oosterweelwerken, de kadastrale werkzone 101, zoals dat wordt afgebakend binnen deze werken. U ziet in het geel aangeduid welke zone het hier betreft. De 3M-fabriek bevindt zich linksboven op deze foto naast de ietwat ronde plas, de Blokkersdijk. Rechts daarvan ligt het Sint-Annabos, boven aan de Schelde. Hier zie je een overzicht van de bodemmetingen die in deze zone gebeurden tussen 2016 en 2018 om zicht te krijgen op de verontreiniging. De rode bolletjes zijn metingen boven de 70 microgram PFOS per kilogram, de oranje tussen 8 en 70 microgram, de gele tussen 3 en 8 microgram en de groene minder dan 3 microgram. Het is duidelijk dat die verontreiniging niet homogeen is over de volledige zone. Dat is belangrijk om te onthouden.

Ten tweede is het van belang om te zien dat de verontreiniging zich vooral bevindt in de zone rondom de E34, dus onder het 3M-terrein. Die staat hier als 'Zone Palingbeek' aangeduid. De grens tussen Blokkersdijk en het Sint-Annabos, dus het stuk dat naar boven loopt richting Schelde, waar we ook de westberm aangeduid hebben, is eigenlijk de zone met de grootste verontreiniging. Die vaststelling op zich toont aan dat de watervoerende lagen en de aanwezige beken mee verantwoordelijk zijn voor het transport van de verontreiniging. De verontreiniging start vanuit de 3M-zone, ze is daar het hoogst aanwezig, en die grondwater- en oppervlaktewaterstromingen zijn mee verantwoordelijk voor de verspreiding.

Nog van belang op deze figuur zijn de in het geel aangeduide vakjes. Dat zijn de bouwkundige werken die aangebracht zullen worden of al aangebracht zijn. Het betreft aan de linkerkant de kluifrotonde en dan de veiligheidsberm van 3M. 3M is een sevesobedrijf. Dat betekent een bedrijf met belangrijke impact op het milieu en mogelijk impact op de omwonenden. Vanuit dat statuut en vanuit de Europese Sevesorichtlijn moet het bedrijf een veiligheidsberm aanleggen om zijn werkzaamheden af te schermen van de nabijgelegen bewoning. De veiligheidsberm staat daar aangeduid. Aan de rechterkant ziet u twee blokjes. Dat is een berm die door Lantis aangelegd zal worden met uitgegraven grond van de tunnel, maar vooral ook van het aanloopvlak naar die tunnel. In die zone zal dus een uitgraving moeten zijn om de tunnel te kunnen bereiken die dan in het midden vanboven onder de Schelde doorgaat. We onthouden daar even de concepten: de kluifrotonde, de veiligheidsberm, de Palingbeek en de westberm langs de Scheldetunnel.

Mijn presentatie is als volgt opgesteld: we beoordelen specifieke risico's die met deze werken te maken hebben. De eerste paragraaf gaat dan over de huidige praktijk, over onze vaststellingen. De tweede paragraaf gaat over wat onze aanbevelingen zijn. Die staan cursief vermeld.

De risico's op zich zijn drieërlei. Door die werken wordt er veel grond verzet en kan er stof opwaaien: het werfstof. Dat kan leiden tot vorming van huisstof, waardoor er blootstelling is van de omwonenden. Er is een bijkomend risico op bodemverontreiniging, aangezien er in deze zone verontreinigde bodem wordt verzet. U hebt gezien dat de verontreiniging niet homogeen verspreid is. Als uit de zone Palingbeek erg verontreinigde grond wordt opgenomen en die wordt afgezet in de omgeving van de Blancefloerlaan, dan zetten we vervuilde bodem op propere bodem. Dat leidt dan tot een bijkomend risico op die zuivere bodem. Bovendien kan er, als we aan de toplaag bodem aanbrengen, opwaaiing zijn van de teelaarde en wordt er op die manier bijkomend stof gegenereerd.

Er is ook een mogelijk risico voor het grondwater. Als je die vervuilde bodem op een zuiverdere locatie aanbrengt en de vervuilde bodem begint uit te logen, dan zal daar lokaal het grondwater aanrijken. Dat willen we dus ook vermijden. En bij grote uitgravingen zouden er nieuwe grondwaterstromingen veroorzaakt kunnen worden die voor een vergrote verspreiding van de verontreiniging zouden kunnen zorgen. Dat zijn de elementen die we hierin beoordelen, vanuit de vraag of deze werf kan zorgen voor bijkomende verontreiniging, voor bijkomend risico voor de omwonenden.

Het standstillprincipe is dus van belang. Deze werf moet volgens het standstillprincipe werken. We willen geen bijkomende verontreiniging veroorzaken. Dat moet het leidend principe zijn in de beslissingen die hierrond genomen worden bij het verderzetten van deze werken.

We gaan meteen naar de verschillende risico's, met stof als eerste. We hebben vastgesteld dat de beste beschikbare technieken (BBT's) worden toegepast voor de beperking van stofhinder. Dat betreft een gamma van maatregelen. Dat gaat erover dat, wanneer er grond wordt aangelegd, die onmiddellijk wordt ingezaaid, zodat er beplanting kan groeien, zodat er gras groeit op die bermen om de verwaaiing te beperken. Het gaat over de wijze waarop er met grondverzet wordt omgegaan, hoe kranen worden geladen en ontladen. Dat is allemaal om stofverspreiding te beperken. Daar zijn instructies rond. Er is ook toezicht op de werf om te kijken dat die instructies inderdaad gevolgd worden.

Anderzijds stellen we vast dat er beperkte meetgegevens zijn over de verspreiding van het stof. We kunnen dus vaststellen dat er zo weinig mogelijk stof gemaakt wordt, maar we hebben geen vaste gegevens die meten hoeveel stof er in de omgeving wordt neergezet. Die campagnes hebben gelopen. We hebben eergisteren vastgesteld dat er verslagen zijn, maar die waren te laat om mee op te nemen in onze evaluatie. Daarom stellen we voor – dat is onze aanbeveling – om in een regelmatige stofmeting te voorzien, niet alleen nu maar ook in de toekomst, zowel op als rond de werf. We willen niet alleen meten in de zone van de werf, maar ook in de gemeente, in de nabijheid van de werf, op en rond het terrein. Daarover moet dan zeer open gecommuniceerd worden met de bewoners. Die resultaten moeten ter beschikking gesteld worden van de omwonenden. We voorzien dat ook in de andere richting. We vragen om een meldpunt te voorzien waarbij de omwonenden niet alleen afhankelijk zijn van de informatie die naar hen wordt toegestuurd, maar dat ze zelf ook contact kunnen nemen op het moment dat ze een grote stofwolk zien, op het moment dat ze dingen zien waarover ze meer informatie willen. Dan moeten ze contact kunnen opnemen met Lantis.

We bevelen ook aan dat leeflagen nabij woonkernen en recreatiegebied met zuivere grond worden aangelegd en in het algemeen dat PFOS-houdende grond niet door woonkernen gaat. Dat is volgens Lantis de huidige praktijk. Dat is ook logisch: er moet geen PFOS-houdende grond afgevoerd worden in deze werf. Er is een netto-aanvoer van 2 miljoen kubieke meter grond nodig naar de werf om deze werken uit te voeren. In principe kan dus alle transport over het werfwegennet gaan en hoeft dat niet door de woonkernen te gaan. Maar, we bevelen dus toch aan om dat inderdaad ook te vermijden en om, als het absoluut onvermijdelijk is, die vrachtwagens goed te wassen alvorens ze op de openbare weg zouden komen, zodat de grond zich niet via de wielen verspreidt en ook om de grond af te dekken.

Ten tweede is er het grondverzet. Alvorens we daarin duiken, is het belangrijk om even verder te gaan kijken. Ik heb die metingen laten zien, maar hoe zit dat nu met die verspreiding? Initieel waren er vier categorieën grond, omdat er initieel met een grenswaarde van 8 microgram PFOS per kilo gewerkt werd, maar die grenswaarde van 8 is recent bijgesteld naar 3, waardoor we nu drie hoofdcategorieën kunnen onderscheiden. Ten eerste is er de grond met minder dan 3 microgram PFOS per kilogram. Dat is ongeveer 40 procent van het totale volume. Volgens de technische verslagen en volgens de afspraken die men gemaakt heeft bij de aanvang van de werf, mag deze grond vrij gebruikt worden. Die zou afgevoerd mogen worden uit de werkzone, maar in de praktijk gebeurt dat niet. Omdat er een negatieve grondbalans is, wordt deze grond vrij gebruikt. Dat wil zeggen dat die grond zonder bijkomende beperkingen waar dan ook in de zone kan worden gebruikt. Dat zijn de huidige praktijken.

Ten tweede is er de grond met 3 tot 70 microgram PFOS per kilogram. Dat is ongeveer 55 procent van de grond, dus iets meer dan de helft. Daaromtrent is momenteel in het huidig technisch verslag afgesproken dat die vrij gebruikt kan worden voor het zogenaamde bouwkundig bodemgebruik: voor het aanleggen van bermen, ophogingen en toplagen

binnen de kadastrale werkzone. Dus vanuit grondverzet wordt er gezegd: dit is één werkzone en binnen die zone mag deze grond vrij gebruikt worden.

Dan is er een derde kwaliteit van grond, ongeveer 5 à 10 procent van de totale hoeveelheid grond. Daaromtrent is in het technisch verslag afgesproken dat die in bermen met afdekking wordt toegepast.

Het is belangrijk om wat zicht te hebben op die verschillende hoeveelheden of relatieve percentages. Op die drie verschillende kwaliteiten gaan we dadelijk verder op in.

Maar eerst wil ik het nog hebben over het normenkader. De commissie erkent – en dat is heel belangrijk – de aanpak van de European Food Safety Authority (EFSA), die hier al is toegelicht. In de meest recente EFSA-normen wordt met een totale wekelijkse inname gewerkt. De commissie erkent dat deze EFSA-waarden een goede basis zijn als risicogrens voor het gaan bekijken van PFOS-verontreiniging, bodemverontreiniging en grondverzet. We zien EFSA als een belangrijk uitgangspunt bij het afbakenen van risicogrenzen. Op basis daarvan bevestigen we die voorlopige toetsingswaarde van 3 microgram PFOS per kilogram voor vrij gebruik van bodem in deze werfzone. We bekijken hier de huidige werfzone. We bevestigen dat hier met die 3 microgram, aangezien er in deze werkzone geen woon- of landbouwfuncties aanwezig zijn. We bevestigen dus deze praktijk: vrij hergebruik van gronden onder de 3 microgram binnen deze huidige werkzone. Merk op dat we ons hier niet uitspreken over het gebied buiten de werkzone. We spreken ons niet uit over saneringsnormen. We spreken ons uit over het startprincipe, wat tegelijk betekent dat we impliciet zeggen dat, wanneer er in de toekomst aan andere of nieuwere saneringswerken gewerkt zou worden, we aanraden om vanuit dit principe te starten. Maar het is niet onze opdracht om saneringsnormen voor te stellen. Binnen een tijdbestek van drie weken is dat ook niet mogelijk en het was ook niet de vraag om aan het saneringskader te werken. Dus we bevestigen die toetsingswaarde van 3 microgram per kilogram voor vrij hergebruik binnen deze zone.

De volgende fractie is die van 3 tot 70 microgram PFOS per kilogram. De huidige praktijk wordt vrij gebruikt als bouwkundig bodemgebruik. Daarbij wordt de kadastrale werkzone beschouwd als een homogene zone. Dat wil zeggen dat men in de beschrijvingen die volledige gele zone ziet als homogeen verontreinigd. Ik heb in de inleiding gezegd dat in onze inschatting daardoor een risico bestaat op bijkomende verontreiniging – dat is wat we evalueren – als grond van hoge PFOS-waarden wordt verplaatst naar zones met lage waarden. Daarom bevelen wij aan om daar op een andere en meer risicogebaseerde en meer gezoneerde manier mee om te gaan. Op dit moment is het enkel de uitgegraven grond waarover nagedacht wordt. De uitgegraven grond wordt gekarakteriseerd en de vraag luidt dan: we hebben hier nu grond van die kwaliteit, wat gaan we ermee doen? Onze aanbeveling is om ook rekening te houden met de kwaliteit van de aanwezige bodem. Waar gaan we met deze vracht naartoe? Waar komt die terecht? Zorgen we niet voor bijkomende verontreiniging door deze massa grond ergens anders te leggen? Dat vraagt een meer gezoneerde aanpak, het opzetten van een methodiek die uitgewerkt moet worden waardoor dat grondverzet beter of duidelijk verder wordt opgevolgd, geïnventariseerd en aangeduid, zodat men kan aantonen hoe dat grondverzet gebeurd is en dat deze principes inderdaad gevolgd zijn. Die methodiek zou men eventueel kunnen onderbouwen met uitloogproeven. Die methodiek moet dus opgesteld worden. Als dat gebeurt, is het nog altijd nodig om een monitoringplan op te zetten van grond- en oppervlaktewater, stromingen en kwaliteit, om op lange termijn ook op te volgen of de principes inderdaad juist zijn toegepast, of we ons niet vergissen, of er inderdaad geen bijkomende verontreiniging is veroorzaakt. Ik benadruk opnieuw dat begrip ‘bijkomende verontreiniging’. Daar kijken we hier naar. Dat heeft ook te maken met die idee van de saneringsplicht, die inderdaad initieel bij de bevuiler moet blijven liggen.

Als we dan vanuit dit idee verder naar het normenkader kijken, dan stelt zich de vraag: wat met de 70 microgram PFOS per kilogram? Want die 70 microgram wordt gebruikt als bovenste grens. Wij zeggen dat eigenlijk alles boven de 3 microgram PFOS per kilogram risicogebaseerd behandeld moet worden. Vervolgens stellen we dan vast dat Lantis in haar

huidige praktijk alles boven de 70 microgram bijkomend wil inkapselen en aan het inkapselen is. Als commissie kunnen we dat ondersteunen. Dat is een goed idee. We willen een risicogebaseerde aanpak. Lantis zegt: "Boven de 70 microgram denken we dat er een groter risico is, dus we gaan het meer inkapselen." De norm van 70 microgram is afgeleid op basis van een grondwaterkwaliteitsdoelstelling die gold in 2017 en op basis van een extrapolatiemethodiek enkele jaren geleden, waarvan binnen de commissie de wetenschappelijke waarde en kwaliteit enigszins betwijfeld kan worden. Dat wil zeggen: het gaat op basis van regressielijnen die daar gefit zijn met een vrij lage correlatiecoëfficiënt, waardoor die 70 microgram eigenlijk niet exact bepaald is. Die grens had ook op een ander niveau kunnen staan. We zien dat die op deze manier wordt toegepast.

We hebben eigenlijk de vraag omgedraaid. We zijn ons gaan afvragen: zorgt het toepassen van grond met waarden tot 70 microgram per kilogram in onafgedekte toepassingen in deze werfzone voor bijkomend risico? Dat is de vraag die we ons opnieuw en opnieuw moeten stellen. Om dat te doen, hebben we een modellering gedaan, een blootstellingsmodellering met dat S-Riskmodel. Dat is het model dat typisch wordt gebruikt om die blootstellingen te modelleren. We hebben aan het model een berekening gevraagd van blootstelling door dagrecreatie of industrie op zones onafgedekte grond met een waarde van 70 microgram per kilogram. Dan hebben we de blootstelling berekend. Het is hier van belang om te realiseren dat de normale blootstelling van mensen in Vlaanderen, zeker als u naar dat EFSA-perspectief kijkt, op dit moment al boven die EFSA-waarden ligt.

We zijn dan gaan kijken in welke mate dagelijks recreëren op deze zone een bijdrage zal leveren aan de blootstelling van mensen. We hebben een worstcasescenario berekend. Dat wil zeggen: je hebt een recreatiezone en we gaan ervan uit dat iemand elke dag, de hele dag, langdurig, gedurende zijn hele leven, op die recreatiezone aanwezig is. In de praktijk gaat dat over zones waar een fietspad ligt. We denken dus niet dat mensen dat fietspad twintig minuten per dag gebruiken om naar hun werk te rijden. Als iemand nu elke dag de hele dag op dat stukje fietspad rondrijdt en daar op zondag komt wandelen, wat is dan de extra blootstelling die iemand daar heeft? De maximale worstcaseblootstelling in dat geval, extra boven de dagelijkse dosis, is 10 à 12 procent. In die berekening wordt er in die 10 procent ook rekening gehouden dat die persoon die er blootgesteld wordt bovendien drinkwater drinkt dat verontreinigd is en ook uit die zone komt, omdat dat zo in dat model zit. In de praktijk zal niemand ooit aan een van al die voorwaarden voldoen. Het is echt een extreem worstcasescenario. Op basis daarvan beoordelen wij dat het bijkomend risico beperkt is. In de praktijk zullen ook die gronden waarden hebben tussen 3 en 70 microgram, dus niet 70 microgram homogeen. Er zijn dus heel veel elementen om aan te geven dat die 10 procent niet bereikt wordt. Dat is het absolute maximum, en vandaaruit beoordelen wij dat bijkomend risico als beperkt.

Dan kijken we naar de huidige praktijk voor de fractie boven 70 microgram per kilogram. Die wordt gebruikt in specifieke bouwwerken met een drielagige bovenafdekking: bentonietklei, afdekfolie en een drainagemat. Er zijn al twee werken uitgevoerd, onder andere de kluifrotonde – dat is een beetje een rare naam, maar als u die van boven bekijkt, dan begrijpt u waarom: dat is een hondenkluif, het ziet eruit als een bot van een hond. Die is ingepakt. Daar zit 26.000 kubieke meter vervuilde grond onder, ingepakt volgens het principe dat u op de figuur ziet. Naast die kluifrotonde ligt een helling klaar voor een fietsbrug. Boven op die helling en ook boven op die kluifrotonde, boven op de folie heeft men opnieuw grond met meer dan 70 microgram per kilogram gelegd. Daar komen we zo dadelijk op terug.

Dan is er de planning om de 3M-berm aan te leggen. Daar heeft men in de planning al gezegd: we gaan dat niet enkel met die bovenafdekking doen, maar ook met een onderafdekking. Dat is het plan. Dan moet de westberm aangelegd worden. Daar is de constellatie nog te bepalen. Het is dat stuk van de werf dat drie weken geleden stilgelegd is. Men moest toen beginnen met de voorbereiding van de westberm en men heeft gezegd

dat niet te doen, zolang de commissie nog geen uitspraak heeft gedaan. Dus daar is de aanpak te bepalen.

Ik geef hier even wat illustratie om dat beter te kunnen voorstellen. Rechtsonder ziet u de kluifrotonde in de uiteindelijke toestand, wanneer ze afgewerkt zal zijn. De oranje lijnen zijn fietspaden, die dus over die groenzone lopen die daar wordt aangebracht. Denk terug aan mijn verhaal over die 70 microgram, met de zones. U ziet op dat plaatje linksboven de oranje gearceerde zone, juist onder de blauwe kluifrotonde. Dat is een voorbeeld van een zone waar reeds bodem – de metingen staan erop – met tussen de 40 en 60 microgram PFOS per kilogram is gelegd. Daarover komt dus later een fietspad. Wat ziet u op de foto linksboven? U ziet dat de gezoneerde aanpak eigenlijk in de praktijk toch al voor een stuk gevolgd wordt. U ziet verschillende kleuren. Het is nogal klein, maar goed, ik heb u de figuren doorgestuurd, dus u kunt dat vergroten. Als u kijkt naar die metingen, zult u afhankelijk van de zone – dat oranje, dat blauw, dat meer rode – zien dat er eigenlijk verschillende kwaliteiten grond zitten. Dat is die aanbeveling: werk met dat soort van zonering, als je verdere werken doet.

U ziet de kluifrotonde. De getalletjes die daarin staan, zijn metingen op die afgewerkte kluifrotonde rechtsonder, in het midden van de kluif. De meting aan de ene kant is 76 microgram per kilogram en aan de andere kant 77 microgram per kilogram. Dat zijn twee puntmetingen uit een breder verslag. Er zijn minstens negen metingen gebeurd, waarvan er zeven onder de 70 microgram waren en twee boven de 70 microgram. Dat zijn deze twee. Dus we tonen opnieuw de worstcase. Maar die tonen aan dat de bodem binnen die kluifrotonde inderdaad meer dan 70 microgram PFOS per kilogram bevat. De aanloophelling die ik daarstraks vermeldde, is die zone in het kwadrant rechtsboven, naast die kluifrotonde, waar een oranje lijntje staat. Dat gaat dan naar een fietsbrug over de E34. Het is die aanloophelling die al gelegd is. Dit om u een idee te geven van hoe het er in de praktijk uitziet.

Wat geven we dan als aanbevelingen? We hebben het eerst over die leeflaag op die kluifrotonde en de aanloophelling. Dat is voldoende toegelicht. We zeggen dat dat geen goede praktijken zijn. Die leeflaag moet verwijderd worden. Daar ligt een leeflaag met een concentratie van boven de 70 microgram PFOS per kilogram vrij aan het oppervlak. Dat ligt niet in de lijn van de algemene procedure om dat af te dekken. Volgens het technisch verslag was dat mogelijk, maar dat moet verwijderd of afgedekt worden. In een eerste overleg met Lantis hebben ze aangegeven dat ze die leeflaag zullen verwijderen. Algemeen geef ik dus aan dat een praktijk om teelaarde of een leeflaag boven de 70 microgram per kilogram boven de folie te gebruiken, niet langer toegepast kan worden.

Een volgende punt is de Palingbeek. Dat is de beek tussen het 3M-terrein en de E34. De Palingbeek moet wegens de infrastructuurwerken een stuk verlegd worden. Daarnaast moet die verbreed en uitgediept worden voor waterbeheer, om ervoor te zorgen dat er voldoende water afgevoerd kan worden. En er zijn momenteel ook overstromingsproblemen in Melsele en Kallo, dus stroomopwaarts van die beken. Men wil ervoor zorgen dat dat voorkomen wordt, dat dat hersteld wordt. Dus die beek moet verbreed worden. Het plan is om daar meteen een zeer breed profiel van te maken. In overleg met de provincie Antwerpen en vanuit het idee van natuurbehoud is het plan opgevat om die beek ineens heel ver te verbreden volgens het gele profiel dat u hier ziet, rood afgebakend, zodat dat een heel brede en traag dalende berm wordt met een zomer- en een winterbedding. Dat verhoogt de ecologische waarde van dat gebied sterk. Als die beek heel nauw ingesneden is, dan is er geen ecologisch transport over die beek mogelijk. Dan wordt dat een ecologische barrière. Door die grenzen wat trager te laten afhellen, vergroot je de ecologische waarde, en door dat heel traag te laten afhellen nog verder. Dat gele profiel is enkel nodig vanuit die overwegingen van natuurbehoud. Het blauwe profiel is het profiel dat nodig is vanuit afvalwaterperspectief. Onze aanbeveling is om de verdieping te beperken tot het blauwe profiel, om niet die bijkomende verdere verdieping te doen, om zo de hoeveelheid verontreinigde grond die opgegraven wordt te beperken.

Tegelijk stellen we vast dat de hoogste verontreiniging in deze zone – we zitten hier met waarden ver boven de 70 microgram – zich vooral in de bovenste halve meter bevindt, in de toplaag. Dus we bevelen aan om enkel de toplaag van die gele zone af te graven en zich verder te beperken tot het blauwe profiel. In de dieptemetingen merken we dat de verontreiniging sterk afneemt onder die eerste halve meter. Om daar een zicht op te krijgen: helemaal rechts op de figuur is de diepte 1,10 meter. Dus u moet inschatten dat het afgraven van een halve meter op dat rechtse stuk de helft is, op dat diep stuk is dat echt alleen het bovenste gedeelte. Dat diepe stuk geel is meer dan 4 meter diep.

Dus, we stellen voor om enkel de toplaag af te graven over het gele stuk en ervoor te zorgen dat je enkel en alleen afgraaft voor waterbeheer. Waarom? Als je in deze zone, de Palingbeek, veel meer gaat afgraven, dan ga je de grondwaterstroming veranderen. Deze plek ligt vlak naast de meest verontreinigde zone van het 3M-terrein. Dat is de plek waar ze dagelijks blusschuim getest en op de grond gespoten hebben. Daar zitten concentraties tot 1600 microgram PFOS per kilogram in het grondwater. We willen niet dat die grondwaterpluim wordt aangezogen. Het risico van het aanzuigen van die grondwaterpluim is veel groter als er bijkomend wordt uitgegraven dan als enkel de toplaag wordt afgegraven en de laag daaronder blijft liggen, waardoor er eventueel door beregening uitloging is naar het grondwater. We zijn aan het nadenken – ik herhaal – over bijkomend risico gegenereerd door deze werking. Het risico is zeer groot dat het volledig uitgraven van die beek bijkomende verontreiniging, bijkomende verspreiding van de aanwezige verontreiniging veroorzaakt. Dus we raden aan om dat te beperken tot het noodzakelijke, om het onnodig uitgraven van verontreinigde bodem te beperken en zo dus ook de stofproductie, het grondverzet op die manier te beperken.

Dat heeft een voordeel, want er moet dan 60.000 kubieke meter minder grond uitgegraven worden. Dat maakt dat de sterk vervuilde grond die rond de Scheldetunnel wordt uitgegraven, de plaats kan innemen van de grond van de Palingbeek in de 3M-berm. Dat maakt dat we alle sterk verontreinigde grond van meer dan 70 microgram per kilogram kunnen concentreren in de 3M-berm onder een boven- en onderafdekking. Dat is ooit eens voorzien. Dan is er één grote berm met alle verontreinigde grond. Die westberm, waar men nog aan moet beginnen, kan dan aangelegd worden met grond onder de 70 microgram per kilogram, wat opnieuw in lijn is met onze risicogebaseerde aanpak, want de grond waar die berm bovenop komt, is niet zo sterk verontreinigd. Dat waren de oranje bolletjes. De westberm wordt gelegd op het terrein van 3M en op de meest verontreinigde zone. Bovendien, als we aan een latere sanering gaan denken: al die verontreinigde grond zit dan in één bepaald volume op één bepaalde site, plus die kluifrotonde. Men kan zich vanuit de saneringsaanpak daar dan op gaan focussen.

Daarnaast bevelen we opnieuw aan – dat was daarvoor ook al – om grondwater- en oppervlaktewatermonitoring langdurig in te plannen, niet enkel voor de tijd van de werken. We willen dat daar op lange termijn gemonitord blijft worden. Op dit moment wordt enkel het waterpeil gemonitord om te zien of er geen bijkomende grondwaterstromingen zijn. Uit punctuele metingen van de grondwaterkwaliteit merken we dat er een stijging is van het PFOS-gehalte in het grondwater. Dus we merken dat er nog een verdergaande uitloging is vanuit 3M in deze richting. Dat bevestigt dus ons vermoeden of onze schrik dat, als we die grondwaterstroming gaan versterken door die diepe uitgravingen, we voor een doorbraak gaan zorgen. Die monitoring moet dus ook mee opgenomen worden in een communicatieplan. We bevelen aan om met een soort dashboard te werken dat online gezet wordt, dat actief bekeken en bevraagd kan worden en dat regelmatig geactualiseerd wordt, zodat de omwonenden kunnen volgen.

Er zijn nog twee elementen, onder andere juridisch advies. Er ontstond een discussie over het juridisch kader van deze werking. We hebben geopteerd om daarrond een hoofdstuk in dit rapport te schrijven. Er zijn geen juridische experten lid van de commissie, maar we hebben juridisch advies gevraagd bij twee bijkomende juridische kantoren. Op basis daarvan, en ook in overleg met juristen binnen de Vlaamse overheid, hebben we daar een aanbeveling rond opgenomen in dit rapport. Dat is hoofdstuk 4.

De juristen stellen vast dat het huidige kader, de huidige werken, volledig vallen en passen binnen het Bodemdecreet en het Vlaams reglement betreffende de bodemsanering (VLAREBO), dat we daardoor te maken hebben met grondverzet dat past binnen het eindeafvalstofcriterium. Dat wil zeggen dat men aan voorwaarden moet voldoen waardoor deze materialen niet langer of niet als afvalstof worden beschouwd.

In de discussies is er ook verwezen naar de POP-verordening (persistent organic pollutant). Aangezien die verordening een Europese verordening is, primeert die mogelijk op de Vlaamse wetgeving. Het is dus relevant om even te kijken wat die zegt. De POP-verordening richt zich op afvalstoffen. In principe is dit geen afvalstof. De POP-verordening richt zich wel op afvalstoffen en geeft aan dat gevaarlijke afvalstoffen, met PFOS verontreinigd, geplaatst moeten worden in stortplaatsen onder zoutcelcondities – om eventjes kort te zeggen. Ze voorziet een ander element dat zegt dat voor niet-gevaarlijke afvalstoffen, minder verontreinigde stoffen – dat is artikel 7, lid 4a – een nuttige toepassing toegelaten kan worden. Voor lid b, waarin gezegd wordt dat er gestort moet worden onder zoutcelcondities, wordt er een limitatieve lijst gegeven in bijlage 5 die verwijst naar EURAL-codes (Europese Afvalstoffenlijst). Dat zijn de afvalcodes waarmee afval gelabeld wordt. Die lijst verwijst naar code 170503. Dat is gevaarlijk afval, sterk met PFOS verontreinigd. Deze grond valt onder code 170504. Dat is geen gevaarlijk afval, maar matig verontreinigde grond, waarvoor de categorie A van toepassing kan zijn. Dat is het juridisch advies dat wij ingewonnen hebben en dat aan ons is doorgegeven. U vindt de volledige tekst in het rapport. Dus we denken dat die POP-verordening nuttige toepassing van deze materialen toelaat en dat verder ook het Bodemdecreet en VLAREBO van toepassing zijn en worden gevolgd.

Dan kom ik aan het laatste element, maar eigenlijk heb ik het al gezegd: we denken dat het heel belangrijk is dat Lantis goed communiceert met de omwonenden. Er is een vertrouwensbreuk tussen de omwonenden, de werfzone en Lantis. Dat vertrouwen moet hersteld worden. Dat kan door actieve monitoring, actieve communicatie vanuit Lantis naar de burgers en participatie. We bevelen aan om te overwegen om met een lokale burgerbeweging of een burgerplatform na te denken over die monitoring, misschien om rond monitoring of depositiemetingen samen met lokale burgers een netwerk uit te zetten. We kunnen denken aan de voorbeelden van CurieuzeNeuzen waarbij mensen in hun tuin metingen laten uitvoeren. En, in de andere richting, bevelen we aan om een laagdrempelig meldpunt op te zetten waar die omwonenden ook vragen kunnen stellen, meldingen kunnen maken zoals: ‘Ik zie een vrachtwagen rijden. Kunt u me zeggen wat voor vrachtwagen dat is? Is dat inderdaad propere grond?’

We denken op die manier te kunnen vaststellen dat de huidige praktijken door Lantis goed gebeuren, dat men de goede praktijken inderdaad respecteert, dat het nodig is om consequenter te zijn in wat ze doen en de wijze waarop ze hun maatregelen nemen, bijvoorbeeld rond de leeflaag. Als je zegt: “70 microgram is ingepakt”, pak dan alles in. Ze moeten iets consequenter zijn en meer risicogebaseerd en gedetailleerd werken in de zonering van hun werf.

Daarnaast herhaal ik dat we vaststellen dat als het gaat over beslissingskaders en normen, wij die 3 microgram per kilogram zien als de grenswaarde tussen vrij hergebruik en risicogebaseerde aanpak. We kijken dan naar het risico op deze werf. Dat is ons gevraagd, of er een bijkomend risico is. Daarin hebben we een analyse gemaakt waarin we zeggen: inderdaad, tot 70 microgram denken we dat er voor het gebruik als recreatie en industrie van deze zone geen bijkomend risico is voor de mensen die daar in de toekomst op gaan fietsen, recreëren en werken. Op basis daarvan is ons verslag overgebracht.

Ik kan ook nog melden dat er unanimiteit was binnen de commissie, dat alle experten zich achter deze conclusies scharen.

Ik kijk uit naar uw vragen. Dank u wel.

De voorzitter: Professor Vrancken, dank u wel voor uw toelichting.

Collega's, ik stel voor dat we opnieuw eerst allemaal de vragen stellen en dan het woord teruggeven aan de heer Vrancken. Als iedereen in de eerste ronde zijn vragen 'to the point' kan afvuren, dan is er nog ruimte om bijkomende vragen te stellen. Vorige keer was ik bij de laatste spreker gestart bij de Vlaams Belangfractie. Dus ik geef nu eerst het woord aan collega Rombouts.

Mevrouw Rombouts heeft het woord.

Tinne Rombouts: Mijnheer Vrancken, ik wil u eerst en vooral ook hartelijk danken om ons duidelijke inzage te geven in dit werk, waar de afgelopen weken toch heel fel aan gewerkt is. Dat klaart toch een aantal zaken uit rond een aantal vragen die ook op het terrein leven. Het is ook duidelijk dat er heel wat zaken zijn die nog verder opgevolgd moeten worden. Er zal zeker ook nog een vervolg komen.

Ik wil enkele elementen aanhalen. Ten eerste, het uitgangspunt van het studiewerk is duidelijk: er mag geen bijkomend risico zijn. Dat is een heel duidelijke vooropgestelde lijn. Wat ons ongetwijfeld dan in de verdere discussies hier ook nog toe zal leiden, is: oké, dat is het uitgangspunt voor de werken, maar anderzijds gebeuren er vandaag werken. De vraag is natuurlijk wat de basistoestand op het terrein is. En wat zijn eventueel de gevolgen voor de omgeving en de volksgezondheid? Welke sanering dringt zich weliswaar misschien toch wel op op het terrein? Zolang het stabiel is en er niet gewerkt of gewoeld wordt, is de situatie zoals ze is. Maar zodra er werken plaatsvinden, wanneer is er dan een interferentie om eventueel toch sanering op te leggen? Ik heb begrepen dat dat eigenlijk geen echt onderdeel geweest is van deze studie, maar wel mogelijk een vraag is die we verder in de discussie moeten meenemen. Tenzij u daar toch graag even uitspraak over wilt doen, dan hoor ik die ook zeer graag.

De norm van 70 microgram is een element dat al verschillende keren in de onderzoekscommissie naar boven is gekomen als een norm met vraagtekens. Ik verwijs dan naar de vorige hoorzitting waar werd aangegeven dat bij de 70 microgram de echt duidelijke motivering niet scherp was. Hoewel ik denk, als men ook de verschillende studies of analyses bekeken heeft, dat er in de RoTS-studie ook wel degelijk een onderbouwing voor is. Maar eigenlijk werd door de mensen vorige week aangestipt dat die 70 microgram berekend is op basis van een bepaalde uitloging die zou mogen plaatsvinden, maar die norm voor de uitloging is mogelijk met de huidige wetenschap ook wel verlaagd. In die zin begrijp ik ook heel duidelijk dat de toetsing en monitoring is gebeurd, dat mensen die recreëren op terreinen waar de norm van 70 microgram nog wordt toegepast – grond met een vervuiling van 70 microgram PFOS per kilogram – geen risico lopen. Maar wat met het risico naar uitloging? Omdat vorige week toch het signaal werd gegeven dat daar mogelijk wel een risico is. Ik ga er ook van uit dat dat ook nader bekeken is. Met andere woorden, als ik uitga van het principe dat er geen bijkomende verontreiniging mag zijn, hoe wordt dan gegarandeerd dat die grond die gebruikt wordt onder bijvoorbeeld het fietspad, ook geen extra risico vormt naar uitloging naar grondwater?

Wat betreft de Palingbeek: ook daar moeten we toch vaststellen dat er een aantal aanbevelingen naar voren komen om de werken op een andere manier uit te voeren. Eigenlijk is dat uit de bezorgdheid dat als we dieper graven, we de grondwaterlagen in beweging zetten en eigenlijk net naar een meer vervuilde zone gaan. Ik stel me gewoon de vraag op welke manier ik dat dan in rekening moet brengen met de vele pompgemalen die er sowieso in de nabije omgeving toch wel zijn voor de werken. Ik ga er dus van uit dat die grondwaterlagen sowieso in beweging worden gezet. Hoe interfereren die dan met elkaar? Want er wordt wel heel duidelijk gesteld dat we daarmee moeten opletten. Anderzijds worden elders ook grondlagen in beweging gezet. Kan daar misschien ook meer verduidelijkt worden wat daar dan wel of niet de problemen zouden kunnen zijn?

Ten tweede, we komen nu bij een aantal zaken uit en misschien is het wijzer om niet zo diep te graven in de Palingbeek. Dat is natuurlijk een bijzonder groot project, maar is het normaal dat we daarbij in de loop van deze procedure uitkomen en toch wijzigingen doen?

Of had dat eigenlijk voordien klaar moeten zijn en in beeld gebracht zijn? Of is dat op basis van bijkomend wetenschappelijk inzicht en konden we het eigenlijk inderdaad vooraf niet goed inschatten? Hoe moet ik dat plaatsen? Of zijn dat zaken die nu duidelijker worden en is het heel normaal dat dat nu nog wordt aangepast?

Dan kom ik aan het laatste van mijn twee elementen: ik heb begrepen dat dit aanbevelingen zijn. In welke mate zijn aanbevelingen handhaafbaar? Zijn die opgelegd? Kunnen we ervan uitgaan – voor alle duidelijkheid: ik ga daarvan uit – dat die ook nauwgezet opgevolgd gaan worden? En stel dat er toch een fout gebeurt, in welke mate is er een mogelijkheid tot handhaving of is er – bijvoorbeeld het opleggen via vergunningen of dergelijke meer – iets extra's voor nodig om het effectief te kunnen afdwingen en te kunnen handhaven, indien er toch een fout zou gebeuren op het terrein?

Wat betreft de extra metingen: er zijn heel wat extra metingen die ook mee opgenomen worden. Ik denk dat die monitoring belangrijk is, dat dat goed is. Maar wat als er toch andere dingen worden vastgesteld dan eigenlijk de bedoeling is? Op welke manier wordt er dan ingegrepen? Zijn er automatische processen of dient er dan opnieuw samengezeten te worden om nader te bekijken wat de gevolgen daarvan zijn? Hoe wordt daarmee omgegaan?

De voorzitter: De heer Schiltz heeft het woord.

Willem-Frederik Schiltz: Dank u wel, voorzitter. Dank u wel, professor.

Een vaststelling is dat de commissie vertrokken is vanuit het standstillprincipe, wat natuurlijk begrijpelijk is om ervoor te zorgen dat die werken geen bijkomende vervuiling veroorzaken. Is er daarbij ook rekening gehouden met de mogelijkheid om nadien te saneren? Ik beeld mij in dat EFSA tien jaar later beslist: oei, die grond met een concentratie van 70 microgram PFOS per kilogram is toch gevaarlijk, die moet uitgegraven worden en onder zoutkoepels en dergelijke omstandigheden geplaatst worden. De voorstellen die u hebt vastgesteld, stellen die ons nog in staat om een zekere omkeerbaarheid te hanteren? En, ik weet wel dat het niet de opdracht was, want dat standstillprincipe is redelijk snel afgeklopt, maar is er ook gekeken naar andere saneringsscenario's, om niet alleen standstill, maar ook een verbetering van de huidige situatie toe te passen?

Mijn tweede vraag gaat over het stof. U hebt vastgesteld dat Lantis de beste beschikbare technieken hanteert om het opwaaien van stof en het overwaaien naar risicovollere zones zoals woongebied en recreatiegebied, in te perken. Want als er stof van een werfzone ontstaat, dan dreigt dat uiteindelijk in het huisstof terecht te komen. Hebt u er zicht op of kunt u ons vertellen in welke mate de beste beschikbare technieken leiden tot een reductie in dergelijke stofcontaminatie? Ik vrees dat het antwoord eerder beperkt zal zijn, aangezien u ook hebt aangegeven dat er nog te weinig metingen zijn over die stofcontaminatie en dat dus de techniek van de depositiekruiken eventueel met een participatief netwerk soelaas kan bieden. Hoe is dat risico – omdat we het niet helemaal weten – ingeschat door de commissie? Dat is natuurlijk evident, want als je zegt dat Lantis de beste beschikbare technieken hanteert, is dat fantastisch. Maar als die beste beschikbare technieken niet tot voldoende risicobeperking leiden, dan moeten we misschien naar betere beschikbare technieken zoeken om een aanvaardbare risicobesmetting te krijgen.

Het normenkader van EFSA wordt ondertussen door iedereen al aanvaard: 3 microgram als nieuwe standaardnorm voor de basis. Dan is er 3 tot 70 microgram. Dan is er 70 plus: gevaarlijk, inkapselen. 3 tot 70 microgram mag binnen de werfzone gebruikt worden, maar 3 tot 70 microgram lijkt mij heel breed. Of is dat niet zo? Had dat fijnmaziger gemoeten? Dat is gebaseerd op het grondwatercriterium en dan afgeleid naar de dagelijkse mogelijke innamehoeveelheid bij een normaal of zelfs extreem gebruik. Dat hebt u uitgelegd. Dat is waarom die 70 microgram gehanteerd is gebleven. Ik ben een leek, ik ben geen ingenieur zoals andere collega's, of geen expert. Ik hoor u zeggen dat er over die 70 microgram wel wat discussie was, of dat nu wel een correcte wetenschappelijke grens is, maar dat die aanvaardbaar wordt vanuit het grondwatercriterium en de mogelijke besmetting door

grondwaterconsumptie enzovoort. We merken dan dat wanneer de grond met 70 microgram PFOS per kilogram niet in woon- en landbouwgebied ligt, eigenlijk tot maar een zeer beperkte toename in mensen, in levende wezens kan zorgen, zegt u nog. Voor een leek zou dat kunnen lijken dat u een argumentatie hebt gezocht om toch maar die 70 microgram te kunnen valideren. Ik ga daar niet van uit. Ik stel die vraag zeer neutraal, maar ik weet dat er ondertussen wel discussie, bezorgdheid en vrees is over wat nu de norm is. Hoe is die tot stand gekomen? Is die 'à la tête du client', Lantis, opgesteld, zodat ze toch maar koste wat het kost hun werking kunnen laten doorgaan? Het is heel belangrijk dat we als commissie die vraag kunnen evalueren. Ik spreek me nog niet uit in welke richting, maar die moet gevalideerd of vernietigd kunnen worden. Daar moet duidelijkheid over komen.

De behandeling van de kadastrale zones is hier in de hoorzittingen al aan bod gekomen. Er waren wel wat bedenkingen dat de kadastrale zone echt enorm groot is. Dat is heel de werf op linkeroever eigenlijk. U geeft aan dat misschien niet die kadastrale zones opgeknipt moeten worden, maar dat een van de belangrijkste aanbevelingen van uw commissie is dat er een zoneringsplan opgesteld wordt, zodat de ontvangende grond nooit bezwaard wordt met meer vervuilde grond die ergens anders weggehaald wordt.

Ik stel het me voor: we hebben grond met minder dan 3 microgram PFOS per kilogram, we hebben grond met 3 tot 70 microgram en we hebben grond met meer dan 70 microgram. Grond met meer dan 70 microgram wordt sowieso ingepakt op een speciale manier. Het gaat dus over die 3 tot 70 microgram. Is dat dan alles van 3 tot 70? Of hoe fijnmazig zijn die zoneringen die u voorstelt? Met andere woorden, als er op een bepaalde plaats 4 of 5 microgram gemeten wordt, en ergens anders 50 microgram, dan is dat nog altijd tussen 3 en 70. Zal die grond met 50 microgram PFOS per kilogram dan op die grond met 4 microgram gelegd mogen worden? Dat lijkt me evident niet. Hoe fijn wordt dat verschil opgedeeld?

Het inkapselen is volgens u een goed idee; het is de beste beschikbare techniek, zoals voorgesteld met bentonietmatten, met drainagelagen, met een leeflaag en dan een wortelingslaag. Natuurlijk, wat wij ook willen weten, los van de omkeerbaarheid, is: hoe duurzaam is dat inpakken? We hebben al gehoord dat de enige echt deftige degelijke duurzame manier voor lange tijd is: het opsluiten in een sarcofaag, zoals onder zoutkoepels en dergelijke. Hoe tijdsbestendig is de techniek die wordt voorgesteld? Hoe dik moet de leeflaag zijn? Als die te dun is, zouden er wilde bomen kunnen groeien. Sommige bomen hebben nogal forse wortels, stel u voor dat er exotische bamboe op begint te groeien. Die hebben extreem sterke wortels. Hoe dik moet de leeflaag zijn om het beschadigingsrisico aan de zekeringslagen – de betonnering en de folie – te garanderen?

De norm van 70 microgram komt op verschillende plaatsen terug in uw presentatie. Er is niet gekeken naar de vaststelling van de norm, maar wel naar het blootstellingsrisico bij 70 microgram. Aanvullend, is dat een gebruikelijke techniek als er discussie bestaat over een gevaar? Er is 10 procent extra blootstelling in een extreem worstcasescenario, klopt dat?

Dan is er de Palingbeek. Vanuit ecologisch oogpunt zou die beek heel zacht en geleidelijk moeten gaan. Dat zou een ecologische upgrade zijn van de omgeving, maar nu door omstandigheden liever niet. Het belangrijkste daar lijkt mij dan het risico op het aanzuigen van een grondwaterpluim van vervuild grondwater, vlak bij het testterrein van het bluspoeder of -schuim. In plaats van het risico te beperken door die helling of uitdieping minder te maken – dat lijkt me verstandig – moet dan niet meteen op die plek waar er echt hoge waarden zijn, worden ingedamd? Moet die grondwaterpluim, waarvan we weten dat die daar zit, niet worden aangepakt? U zegt dat u vreest dat daar nog verder zou uitlogen. Kan dat worden ingedamd? Kunnen we daar damplaten slaan? Ik weet niet wat daar gedaan kan worden. Kan daar een ondergrondse sarcofaag gebouwd worden om zeker te zijn dat die Palingbeek toch niet verder vervuild blijft worden? Het is een van de belangrijkste verspreidingsaders waarlangs de vervuiling zich verplaatst tot op linkeroever, Blokkersdijk en zelfs tot aan Het Rot en de Middenvijver.

Er is veel discussie over geweest, maar u stelt dat die vervuilde grond geen afvalstof is. De grond is wel vervuild met stoffen die te allen tijde in ons lijf en het milieu blijven, maar het is geen afvalstof. Kunt u duiden waarom het juridisch gezien geen afvalstof is? In uw uitleg geeft u aan dat aangezien het geen afvalstof is, we kunnen vallen onder artikel 7, punt 4, van de POP-verordening. *(Opmerkingen)*

Het is misschien niet helemaal juist, maar het zou nuttig zijn als u dat een beetje kon verduidelijken.

U hebt juridisch advies ingewonnen. Belangrijk is dat wij, als onderzoekscommissie, weten dat dat een neutraal advies is. De advocaat van Lantis is misschien niet helemaal een juridisch neutrale bron, misschien wel maar misschien ook niet. Het lijkt me nuttig dat de juridische adviezen die aan u verstrekt zijn, gegarandeerd neutraal zijn.

Tot slot, wat is het vooruitzicht op vervolgrapporten en -metingen? Ik ga verder op de bezorgdheid die collega Rombouts heeft geuit. Aangezien u hebt vastgesteld dat er een supervervuilde waterpluim zit aan de Palingbeek, moeten we misschien monitoren of die vervuiling constant blijft of nog blijft stijgen en of ze zich nog verder verspreidt. Los van het participatienetwerk met depositiekruiken, is er ook een plan om bijkomende fijnmazige metingen te verrichten in de werfzone en daarrond om bijkomende vervuiling in de toekomst te vermijden? Zullen/kunnen er alarmbellen afgaan op een bepaald moment, zodat we bijkomend kunnen ingrijpen?

De voorzitter: Mevrouw Schauvliege heeft het woord.

Mieke Schauvliege: Professor Vrancken, dank voor uw toelichting en het huzarenwerk dat u geleverd hebt in drie weken.

Ik heb heel veel vragen die al gesteld zijn. Kunt u om te beginnen nog eens heel duidelijk toelichten wat uw opdracht exact was? Hoe beperkt of uitgebreid was die? Hoeveel vrijheidsgraden had u om in dit onderzoek nog even verder te gaan dan de precieze opdracht, gelet op het beperkte tijdsbestek? Wat plant u nog te doen?

Toen ik het rapport doornam, rezen bij mij meer vragen dan er antwoorden waren. Ik zal u die stellen. De opdracht was: vertrek vanuit het standstillprincipe. In het rapport las ik heel wat voorzichtige uitspraken hierover. Er wordt heel vaak gesteld: dat moet nog gemeten worden, dat moet verder worden gemonitord, zowel op het vlak van de stofmetingen als de grondwatercontaminatie en de mogelijke verspreiding. Kunt u met de hand op het hart hier beweren dat als deze aanbevelingen gevolgd worden, het standstillprincipe bereikt wordt? Dat er geen verdere vervuiling is? Ik heb dat niet gelezen in het rapport. Ik heb heel veel voorbehoud opgemerkt. Als uw aanbevelingen – het afgraven, het niet-verspreiden van grond met meer dan 70 microgram PFOS per kilogram, het minder nivelleren van de Palingbeek, het misschien toch wel opknippen, en de risicogebaseerde benadering – worden uitgevoerd, bent u er dan 100 procent van overtuigd dat het stanstillprincipe – ik spreek niet over sanering – bereikt wordt?

Mijn tweede vraag sluit aan bij die van de CD&V. Betreffende het standstillprincipe worden nu een aantal maatregelen genomen, zo ook rond de Palingbeek. Wat als er beslist wordt om te saneren? Zijn die maatregelen dan omkeerbaar of niet? U geeft aan dat de Palingbeek minder diep mag worden uitgegraven wegens het aanzuigen van die pluim. Ik begrijp die aanbeveling natuurlijk zeer goed, maar daartegenover staat dat men de gewenste natuurontwikkeling niet kan bereiken. Kan dat op termijn wel nog worden bereikt? Bestaan daar technieken voor?

We hebben hier de afgelopen weken toch wel wat experten gehoord die toch wel aangeven dat er mogelijke saneringsmethodieken bestaan, zeker wat betreft de gronden die minder zwaar vervuild zijn, de categorie tussen 3 en 70 microgram. Is overwogen om dat weer in vraag te stellen? Om dat toch te doen? We zijn deze werf aan het herbekijken. Dat lijkt me een opportuniteit om de sanering te laten uitvoeren, met de nieuwe technieken die

beschikbaar zijn, en de kosten te verhalen op 3M uiteraard. Is dat een vraag die gesteld is? Indien ja, wat was het antwoord? Indien neen, waarom niet?

U gaf aan dat u de nieuwe EFSA-redenering volgt en onderschrijft. U wil zich daaraan houden. U hebt de 70 microgramnorm in vraag gesteld. U bouwt de redenering op van risico's voor de omwonenden, maar dan heb ik dezelfde vraag. Wat is het risico als we die 70 microgram aanhouden op verdere vervuiling? Dit is niet de vraag over het risico voor de omwonenden, dat hebt u aangetoond, maar over het risico op verdere vervuiling. Hoe strookt dat met het standstillprincipe? Dit lijkt mij een zeer essentiële vraag, zeker omdat we hier al meerdere experten gehoord hebben die die 70 microgram totaal in vraag stellen en die aangeven dat ze het zelfs niet kunnen herrekenen, dat er andere uitloognormen zijn gebruikt die we niet hanteren enzovoort. Dat is toch wel een vraag die we zeker beantwoord moeten zien.

Toen ik het dossier voor het eerst doornam, verbaasde het me heel erg dat er sprake was van één kadastrale werfzone voor heel de Oosterweelwerf op linkeroever. Ik heb dat hier vorige week aan een aantal experten getoond en die hebben heel expliciet gezegd dat dat niet conform de voorschriften en de regelgeving lijkt te zijn. U geeft aan dat we risicogerelateerd gaan zoneren. Waarom kiest u er in uw aanbevelingen voor om wel op te splitsen? Wat is de motivatie om die ene kadastrale werfzone te behouden en dan te zeggen dat u risicogerelateerd gaat werken en een zoneringsplan gaat opstellen? Waarom maakt u van dat zoneringsplan geen kadastraal werfzoneplan? Wat houdt u daar tegen?

Ik begrijp de wetenschappelijke benadering: geen vervuilde grond op minder vervuilde grond, zodat men geen contaminatie krijgt. Door dat te zoneren, komen we daaraan tegemoet. Dat lijkt terecht. Is deze redenering afgetoetst met mensen die het werk moeten uitvoeren op het terrein? Hoe uitvoerbaar is deze richtlijn? Ik kan me voorstellen, bij zo'n grote werf, als men gronden moet verzetten, dat het niet altijd zo evident is om u te houden aan de zonering die op papier staat als er echt geen heel duidelijke praktisch georiënteerde richtlijnen en manieren van werken voor zijn uitgewerkt. Met andere woorden, is alles wat u hier geschreven hebt, getoetst aan de uitvoerbaarheid met mensen op het terrein? Ik wil graag een reactie van u horen op de uitspraken die vorige week zijn gedaan, als zijnde: dit lijkt niet conform de regelgeving en de voorschriften die de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) hanteert. Is dat afgetoetst?

Betreffende de gezondheidsimpact spreekt u over stof en metingen van stof en de verdere opvolging. Op dit moment zijn daar nog geen resultaten van. Het zijn uitspraken op basis van dingen die we eigenlijk nog niet echt weten. Hoe zeker bent u van deze aannames? Het is ontzettend hard aan het regenen, we gaan metingen doen in een natte periode, een natte zomer. Gaan we continu blijven meten? Wat als het droog wordt en er meer stof is? Wordt daar rekening mee gehouden en worden er bijstellingen gedaan?

We spreken over de gezondheidsimpact op de omwonenden. In uw rapport staat expliciet dat u niet naar de gezondheid van de werknemers hebt gekeken. Was dat de opdracht? Waarom hebt u dat niet gedaan? Dat lijkt mij een heel eigenaardige aanpak. Bent u zeker dat al die richtlijnen oké zijn voor de mensen die daar werken?

Wat de vervuilingsverspreiding betreft, heb ik nog een bijkomende vraag. U hebt de herprofilering van de Palingbeek voorgesteld. Hebt u ook naar de Schelde zelf gekeken en naar de mogelijke verspreiding verder dan de Palingbeek en omgeving?

Er zijn al heel veel discussies gevoerd over het juridische aspect. U begint uw rapport met de stelling dat dit geen juridische analyse is, er zit geen juridisch expert in uw team. Toch neemt u een hoofdstuk 'juridische analyse' op. Waarom doet u dat? Is dat rapport opgesteld samen met andere inzichten dan de inzichten die tot de domeinen behoren van degenen die op het expertenlijstje staan? Wie zat daar mee aan tafel? Welke inzichten waren dat?

Wat betreft de juridische analyse: wat in uw rapport staat, wordt door een aantal vooraanstaande milieujuristen in Vlaanderen tegengesproken. Milieu-expert Isabelle Larmuseau heeft daar al uitspraken over gedaan, gisteren nog advocaat Griet Cnudde. Wat is de verificatie van het hoofdstuk 'Juridische analyse' in dit rapport? Wie heeft die analyse aangeleverd? Het lijkt mij belangrijk dat dit nog bijkomend juridisch gescreend wordt. In de POP-verordening staat: als we een uitzondering maken op de toepassing ervan, dat we dat moeten voorleggen aan het Europees agentschap voor chemische stoffen (ECHA) en de naburige lidstaten. Lijkt het u geen goede suggestie om dat ook te doen?

Er is grote kritiek op de juridische analyse. We hebben een aantal vergunningen aangevraagd. Er wordt in vraag gesteld of die juridisch correct zijn, maar er is voor heel de werf geen milieueffectrapport (MER) opgemaakt. Alles is opgesplitst in kleine stukjes. Die zijn allemaal apart vergund, daar is wel de impact bekeken, maar in het geheel is dat eigenlijk niet bekeken. Dat blijkt ook uit het rapport. U geeft heel vaak aan wat allemaal nog moet worden onderzocht. De impact van dat werk op de grondwaterstroom moet nog worden bekeken. Dat weten we allemaal nog niet. Dat toont toch wel aan dat we nood hadden en hebben aan een complete inschatting van de impact van álle werken die gebeuren op de verontreiniging en de mogelijke verdere gezondheidsimpact op de mensen. Waarom hebt u daar geen uitspraken over gedaan? Waarom hebt u er niet voor gekozen om ook hier te zeggen: eigenlijk zouden we nu een complete inschatting moeten maken van alle werken die gebeuren en zullen gebeuren op de verspreiding van de verontreiniging? Dat lijkt mij zeer essentieel te zijn, dat lijkt mij de basis te zijn. Kunt u verklaren waarom dat tot nu toe niet is gebeurd?

De aansprakelijkheid van 3M is een ander element. Wij voeren een aantal werken uit. We gaan ervan uit dat het standstillprincipe ervoor zorgt dat we niet aan die aansprakelijkheid raken. In welke mate heeft dat u belemmerd in uw uitspraken over mogelijke sanering en toekomstige sanering? Juristen zeggen dat we door een aantal toegiften te doen de aansprakelijkheid zwaar onder druk zetten.

We hebben hier de afgelopen weken gehoord dat men van een productbenadering van PFOS rond 2016 overgeschakeld is naar een groepsbenadering voor alle PFAS. Dat impliceert dat we dat ook inzake milieuvervuiling vanuit een groepsbenadering moeten gaan doen. In alles wat u hier vertelt, lijkt het alleen maar te gaan over PFOS. Waarom hebt u, aangezien we naar dat standstillprincipe streven, ook niet gekeken naar alle PFAS? Wetende dat 3M niet alleen PFOS maar ook andere PFAS uitstoot, loost enzovoort, welke impact hebben die werkzaamheden op de standstill en de huidige werken? Waarom werd dat niet mee in beschouwing genomen?

De voorzitter: Collega's, ik wil u vragen om het korter te houden, anders kunnen we geen tweede ronde meer organiseren.

De heer D'Haese heeft het woord.

Jos D'Haese: Ik doe mijn best om mijn vragen kort te houden, maar het zijn er wel veel.

Mijnheer Vrancken, sta me toe dat ik wat dieper inga op alles wat te maken heeft met die beruchte norm van 70 microgram PFOS per kilogram, en de afkapwaarde tussen inpakken of niet inpakken. Een technische vraag, gewoon feitelijk: de heer Hellemans van Lantis heeft altijd gezegd dat het inpakken van de grond boven de 70 microgram zou gebeuren met HDPE-folie (hogedichtheidpolyethyleen) enzoverder bovenaan, maar ook met een afdichting onderaan. Ik zie dat nergens meer terugkomen, dat is gewoon een vraag. Klopt het nog dat alle bermen waarin die grond wordt verwerkt, ook onderaan zijn afgedicht met klei of bentoniet?

U zei eergisteren in Terzake over de norm van 70 microgram dat Lantis binnen die risicoaanpak zelf op basis van eerdere afleidingen heeft gekozen om grond met meer dan 70 microgram PFOS per kilogram in te pakken en dat u daar niet tegen kunt zijn. U geeft aan dat de waarde die dateert van die RoTS-studie gebaseerd is op verouderde wetenschappelijke inzichten. Vorige week zei bodemexpert Jan de Vos hier dat die in de

praktijk niet meer gehandhaafd wordt, dat de waarde van 70 microgram in de praktijk niet meer gehandhaafd wordt door bodembeheerorganisaties en dat dossiers daarrond die vroeger werden geaccepteerd, nu geweigerd worden. Dat heb ik voor de zekerheid zelf opgeschreven.

U stelt dus, mijnheer Vrancken, dat Lantis die waarde zelf heeft gekozen en dat u daar niet tegen kunt zijn. Is het niet het begin van uw taak om te zien of die waarde correct is? Dat is volgens mij, zoals de heer Schiltz al aanhaalde, iets anders dan een model laten lopen op waarden daaronder. Neen, de vraag is: is dit een correcte waarde? Volgens mij niet.

U verwijst naar het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) in uw rapport. Ik neem aan dat u op de hoogte bent van het maximaal toegelaten risiconiveau (MTR) voor ecologische doorvergiftiging uit het rapport 'Ecologische risicogrenzen voor PFOS in bodem en grondwater' van 18 januari 2021. Dat MTR bedraagt 3 microgram per kilogram droge stof voor PFOS. Als u weet dat er boven die waarde een risico bestaat voor doorvergiftiging in de bodem, waarom blijft u dan een waarde van 70 microgram gebruiken? Die is 23 keer hoger zonder enige afscherming van het ecologisch compartiment.

Ik neem aan dat u ook op de hoogte bent van het meest recente tijdelijk handelingskader voor hergebruik van PFAS-houdende grond en baggerspecie uit Nederland. Dat is specifiek opgesteld voor onder andere grote infrastructuurwerken zoals Oosterweel. Dan weet u ook dat daarin een toepassingswaarde staat voor het grootschalig gebruik van grond boven het grondwaterniveau, waar we hier mee te maken hebben, en dat op dit moment 3 microgram per kilogram droge stof bedraagt voor PFOS, net zoals voor andere PFAS. Daarbij heb ik opnieuw dezelfde vraag: waarom gebruiken we voor de Oosterweelwerken een waarde die 23 keer hoger is voor vrij hergebruik dan men in Nederland hanteert?

Zoals ik al zei, gaf u in het rapport zelf aan dat die 70 microgram achterhaald is, maar die wordt toch behouden op basis van grosso modo twee argumenten. Ten eerste, zegt u, hebt u die modellering gedaan en als iemand daar elke dag over fietst, is er geen probleem. Dat wil ik wel graag geloven. Als er daar 1000 microgram PFOS ligt, is er nog geen groot probleem, als men daar elke dag over fietst. Maar het gaat niet alleen over het gebruik van die berm. Zoals mevrouw Rombouts al zei, gaat het ook over het risico op uitloging en ecologische doorvergiftiging. Begrijp ik het goed – zoals in uw rapport staat, zoals u zei in Terzake, zoals in uw presentatie hier – dat dat niet is nagegaan?

U gaat uit van de standstill en wilt ervoor zorgen dat de grond tussen de 3 en 70 microgram niet gebruikt wordt op grond die minder vervuild is. U gaat geen hogere vervuiling toepassen. Maar die redenering gaat toch niet op. Waarom volstaat dat dan ook niet boven de 70 microgram, om gronden niet toe te passen op minder vervuilde grond? Waarom redeneert u niet omgekeerd en pakt u niet alles in boven 3 microgram? Dat is net waarom die norm van 70 microgram er is. Ik vind het cruciaal hier vandaag: waarom wordt die norm van 70 microgram behouden terwijl die in het buitenland nergens gehanteerd wordt, terwijl die in eigen land nergens meer gehanteerd wordt, terwijl u zelf aangeeft dat die achterhaald is? Dat is een heel simpele vraag.

Over de standstill geeft u trouwens zelf aan dat er geen sprake is van een standstill. U schrijft in uw rapport: "Er zullen geen hogere concentraties zijn in het grondwater, wel een langere termijn waarop hogere concentraties zullen uitlogen." Ja, dat is geen standstill natuurlijk. Het gaat trouwens niet alleen over uitloging van grondwater maar ook over ecologische doorvergiftiging. Grond die nu nog diep zit weggestoken in die aanloop naar die tunnelmond, daar is geen ecologische doorvergiftiging, daar komen de wormen niet bij. Als we die binnenkort gaan toepassen boven op al die infrastructuurwerken, dan is die doorvergiftiging er wel! Dat is geen standstill als u het mij vraagt. Is daarmee rekening gehouden?

U geeft aan dat er bij de aanleg van de kluifrotonde en de aanloophelling van een fietsbrug in de leeflaag teelaarde is gebruikt met concentraties hoger dan 70 microgram. Ik ben blij dat u dat hebt vastgesteld. Lantis had dat wel beloofd, dat ze alles boven 70 microgram zouden inpakken. Dit is toch wel een redelijk absurde situatie. Men pakt grond boven 70

microgram in en dekt die dan af met grond boven 70 microgram. Dat houdt toch geen steek? Dat staat dan bijna als een fait divers in het rapport, maar dat is voor mij een redelijk fundamentele vertrouwensbreuk met het werk van Lantis. Volgens mij hebben ze hier afspraken geschonden, maar misschien kunt u dat tegenspreken. Welke garantie hebben we dat ze dat niet gaan herhalen?

Rond de inpakmethode en de verwachte levensduur van honderd jaar werd hier vorige week gezegd dat men die garantie eigenlijk niet kan geven. U gaat daar nog extra advies over vragen van de geotechnische experten, maar ik begrijp dat we ondertussen wel zeggen dat we verder kunnen gaan. Wanneer verwacht u dat advies? Welke gevolgen kunnen daar nog aan worden gegeven?

In het rapport staat dat de gebruikte toetsingswaarde van 3 microgram voor hergebruik in lijn is met de door EFSA voorgestelde risicogrens. Door RIVM werd recent een toetsingswaarde voor bodem van 3 microgram droge stof voorgesteld, rekening houdend met de nieuwe EFSA-risicogrenswaarde. Gaat dat over de waarden die ik net genoemd heb? Of zijn dat andere waarden? Als u het mij vraagt, hebben die een andere betekenis dan in uw rapport.

U stelt dat de aanpak van de gronden met meer dan 3 microgram PFOS per kilogram verder gespecifieerd moet worden. Wat bedoelt u daarmee? We hebben al de indeling in verschillende zones, dat lijkt me op zich geen slecht plan. Is dat alles? Wilt u nog meer specifiëren?

Er zijn drie categorieën, maar de twee onderste worden eigenlijk samengeklutst. Er wordt geen grond meer geëxporteerd. Grond met 0 tot 70 microgram PFOS per kilogram wordt vrij hergebruikt binnen de kadastrale werkzone. Klopt het dat er eigenlijk nog maar twee categorieën zijn? Is de 70 microgram de enige grenswaarde die we nog gebruiken? Mevrouw Schauvliege heeft de vraag al gesteld: de grond met minder dan 3 microgram PFOS wilt u niet meer gebruiken buiten de werfzone, is daar een juridische verzekering voor dat dat niet meer gebeurt?

Het beschrijvend bodemonderzoek is aan de gang. In uw rapport staat dat daaruit zal blijken dat 3M momenteel opmaakt of er noodzaak is om voor het vaste deel van de bodem buiten het terrein van 3M over te gaan tot bodemsanering. Eerder dit jaar, op 26 april, heeft de woordvoerder van de OVAM, Jan Verheyen, in de pers gezegd dat in de omgeving van 3M nu ook al opgravingen gebeuren maar dat daar geen sanering nodig is. Was dat dan een voorbarige uitspraak? Of begrijp ik dat verkeerd.

Over de aansprakelijkheid van 3M kennen we het bedrag van 63 miljoen euro. Dat is de kost voor de aanleg van de berm op de terreinen van 3M, de bouw van de waterzuiveringsinstallatie en de meerkost van de werken op linkeroever. Dit rapport zal uiteraard leiden tot een meerkost: er is uitstel, er zijn meer metingen, er moet grond op een andere manier behandeld worden, er worden communicatiecampagnes opgezet enzovoort. Kunt u zeggen wat die meerkost zal zijn? Over hoeveel geld spreken we hier? Is er een garantie dat 3M voor die volledige meerkost zal opdraaien? De monitoring, of het nu gaat over grondwater, of over luchtstof en dergelijke, zal niet gebeuren door 3M maar door onafhankelijke organisaties, maar moet worden betaald door 3M. Of niet?

Over de aansprakelijkheid schrijft u nog in uw rapport dat door de grond afkomstig van het grondverzet op Linkeroever ter plekke te houden, sanering door 3M op een later tijdstip mogelijk blijft. Kunt u daar concreter over zijn? Hoe gaat dat eruitzien? Dat wil zeggen dat men al die bermen weer open moet breken als het zover zou komen.

Over de bescherming van de werknemers was u heel stellig in Terzake. U kunt hen geruststellen dat ze geen risico's lopen. Net als mevrouw Schauvliege vraag ik me af hoe u dat kunt weten, want er moeten nog meer metingen gebeuren van het stof. Daar weet u niets over. Hoe kunt u dan op dit ogenblik garanderen dat er geen risico's zijn?

Ik heb nog een technische vraag. U zegt dat u zuivere grond gaat gebruiken voor de leeflaag nabij woonkernen en recreatiegebied. Wat bedoelt u daarmee? Is dat onder 3 microgram of is dat grond van buiten het projectgebied met eerder een achtergrondconcentratie? Verder rond de Palingbeek: waarom slaan we daar geen damplaten als er toch nog uitloging is? Er is PFOS, maar ook historische vervuiling door PFOA. Dat komt nergens ter sprake. Wordt daarmee rekening gehouden?

Voorzitter, ik heb nog een aantal vragen over het gezondheidsonderzoek. U vroeg om ons te beperken tot dit rapport, maar het onderzoek loopt nu. Als we de volgende keer de heer Vrancken zien, is dat na het reces. Dan is het onderzoek uitgevoerd, en dan is het laat. Mag ik mijn vragen nu stellen?

De voorzitter: Ik vrees, collega D'Haese, alhoewel het pertinente vragen kunnen zijn, dat we dan in de problemen komen met onze timing. Ik denk dat we het best onze agenda aanhouden.

Jos D'Haese: Het zijn nochtans korte vragen.

De voorzitter: Ik stel voor dat ik nu het woord geef aan de N-VA-fractie.

De heer Nachtergaele heeft het woord.

Joris Nachtergaele: Dank u voor de zeer heldere toelichting, professor Vrancken. Dank u, collega's, om mijn vragen allemaal af te werken. Ik heb nog drie puntjes.

Ten eerste is er de stofhinder. Dat is een acuut probleem op de site. Er zijn beperkte meetgegevens. Ik ben geen ingenieur, ik heb weinig verstand van die zaken, maar wat is de reden daarvoor? Zijn dat praktische redenen? Zijn dat financiële of technische redenen?

Ten tweede is er kwestie van de duurzaamheid van de beschermingsmaatregelen die worden genomen voor alles wat boven 70 microgram ligt. Collega Schiltz wees op het feit dat er misschien nog evolutie zit in de manier waarop men naar die normen gaat kijken. Los van die normen, hoe duurzaam zijn die oplossingen? Wanneer mogen we verwachten dat we daar opnieuw problemen kunnen krijgen? Of zijn de oplossingen blijvend?

Ten derde, de peilpunten. U hebt de meetpunten aangegeven. Zijn er voldoende? Moet er nog op andere plaatsen gemeten worden?

De voorzitter: De heer Sintobin heeft het woord.

Stefaan Sintobin: Ik bedank ook de collega's voor het stellen van mijn vragen. Ik probeer er toch nog een paar te stellen. Bedankt, professor Vrancken, voor uw heldere uitleg. Dat was het toch voor mij, ik ben geen ingenieur of wetenschapper. Ik ben bovendien West-Vlaming, in die zin was het voor mij verhelderend om de site 'de visu' van naderbij te leren kennen.

Wat het rapport betreft, wordt hier gevraagd wat uw opdracht eigenlijk was. Ik dacht dat u bij het begin duidelijk uw opdracht geschetst had en dat de meeste collega's uw opdracht kennen. Mijn vraag is: was de termijn waarbinnen u uw opdracht moest vervullen niet te kort? Hier worden veel vragen gesteld over uw rapport. De inschatting was dat dat rapport alles zou verduidelijken, maar het roept meer vragen op dan het antwoorden geeft voor sommige collega's, onder andere voor de heer Schiltz. Was de termijn voldoende om een dergelijk rapport over een dergelijk dossier af te werken?

Er wordt geprobeerd om de omwonenden hierbij te betrekken en inspraak te geven. U hebt gezegd dat er misschien een platform moet worden opgericht. U spreekt over een meldpunt, maar ik ken andere dossiers – niet van deze grootte – waar wegens de maatschappelijke commotie een meldpunt wordt opgericht. Mij lijkt dat altijd iets om de burgers een beetje te sussen. Is dat meldpunt waar u het over hebt, iets meer dan iemand die aan de telefoon zegt: "Ik zal uw vraag of opmerking doorgeven."? Wat moet ik me daar concreet bij voorstellen? We moeten de omwonenden en de bevolking toch vooral geruststellen. We hebben de afgelopen weken inderdaad gehoord dat er geen paniek mocht

zijn. Ik had de indruk dat er de afgelopen weken vooral in de media toch wel wat paniek werd gezaaid. Dat zorgt dan uiteraard voor ongerustheid bij de bevolking, wat ik begrijp natuurlijk.

Wat de zonering betreft, vind ik het vrij eigenaardig dat men vervuilde grond boven op niet-vervuilde grond zou gebruiken. Waar komt dat idee in godsnaam vandaan? Waarom is men niet direct gestart met vervuilde grond bij vervuilde grond? Dat is toch de logica zelve? Men gaat toch geen goede grond contamineren met vervuilde grond? Ik kan daar echt niet bij.

Ik onderschrijf de vraag van de collega's, zeker van collega Schiltz. Als niet-expert lijkt de categorie van 3 tot 70 microgram me vrij breed. Waar komt die 70 microgram vandaan? Hebt u inderdaad, zoals collega D'Haese aanhaalde, expertise gehaald of geraadpleegd in het buitenland betreffende die 3 en die 70 microgram?

Nog een punt dat wel te maken heeft met de gezondheid, maar u hebt er zelf naar verwezen, voorzitter. Als men twintig keer over en weer fietst over een bepaalde zone heeft dat geen impact. Werd bij het vaststellen van de risico's gekeken naar de leeftijdscategorieën? Bepaalde risico's zullen voor kinderen of ouderen toch wel groter zijn?

De belangrijkste vraag is: u hebt een aantal aanbevelingen gedaan, maar wat verwacht u daar nu van? Bent u van mening dat ze moeten worden overgenomen? Binnen welke termijn kunnen een aantal aanbevelingen worden opgestart? Ik denk maar aan de zonering. U zegt dat we beter met zonering zouden werken, kunt u daar een termijn op plakken? Ook voor de andere aanbevelingen: binnen welke termijn kunnen bepaalde aanbevelingen worden gerealiseerd?

De voorzitter: De heer De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Voorzitter, ik heb nog enkele punctuele vragen. De eerste borduurt nog verder op de verschillende redeneringen die zijn opgezet rond de 70 microgramgrens. Als ik het goed gelezen heb, staat in uw rapport dat die gebaseerd is op een aantal schudproeven en kolomtesten met bodemmateriaal die afgestemd zijn op het grondwatercriterium RIVM 2017 en op de OVAM-richtlijn rond de sanering van PFAS-gronden. Als ik het goed begrepen heb, hebt u die 70 microgram in het S-Riskmodel gestoken, en hebt u het model dan laten lopen. Daaruit blijkt: 10 tot 12 procent, dus geen extra impact. Zijn er ook andere waarden dan die 70 microgram in dat model gestoken? Kunt u daar iets meer over zeggen?

Werd er eventueel overwogen om de proeven die aan de basis liggen van die 70 microgram opnieuw uit te voeren? Dat zijn die kolomtesten en schudproeven. Zou het zin hebben om meer tot de kern van die vaststelling van de norm terug te gaan?

Het rapport geeft de conclusie weer van alle experten rond de tafel, waar ze allemaal achterstaan. Werden er aanpassingen van die norm van 70 microgram voorgesteld binnen het expertencomité die de conclusies niet gehaald hebben? Is er een opdeling voorgesteld? Zeg maar van 3 tot 10 en 10 tot 20 microgram enzoverder. Zijn dergelijke scenario's overwogen en hebben ze de conclusies niet gehaald?

In het rapport staat dat u bijkomende bevestiging vraagt van de geotechnische experten voor de levensduur van de afdichting voor de grond met 70 microgram. Over welke levensduur spreken we dan? Hebben jullie de vraag gesteld naar die honderd jaar? Is dat wat jullie gaan nakijken? Ik zie u knikken, dat is dan uw antwoord.

Nog een vraag gaat over de Palingbeek. Is de redenering rond het vermijden van de grondwaterpluim al naar voren gekomen? Ik begrijp dat vanuit een standstillprinicpe, maar grondwaterstromen zijn nooit een standstillprincipe. Ze staan ook letterlijk niet stil. Zijn er kansen als er wel een verdere uitdieping van de Palingbeek komt, om sneller te gaan saneren bijvoorbeeld? Kan de aantrekking van de grondwaterpluim op een gecontroleerde manier gebeuren? Werd dat eventueel afgewogen? Waarom heeft het advies om toch te gaan voor die beperkte uitdieping het dan toch gehaald?

We spreken natuurlijk ook over het meest vervuilde grondwater daar, misschien is mijn redenering kort door de bocht, maar ik denk aan volgende aanbeveling. Zorg dat eerst dat grondwater gesaneerd, gezuiverd geraakt, waardoor men uiteindelijk de plannen kan uitvoeren. Als ik dan van slechte wil zou zijn, zou ik daarop kunnen voortborduren met de volgende redenering: het aanbevelen van de ondiepe uitgraving zorgt ervoor dat er meer ruimte is in de berm van 3M om de meest vervuilde grond te gaan stockeren, waardoor mensen die in complottheorieën geloven, zouden kunnen denken dat die aanbeveling terug te leiden valt tot het feit dat het dan gemakkelijker gaat om de meest vervuilde grond te stockeren onder een berm. Begrijpt u de redenering? *(Opmerkingen van Willem-Frederik Schiltz)*

Dat klopt. Als je minder moet uitgraven, heb je meer ruimte in de berm en kun je op een goedkopere manier die grond van 70 microgram gaan stockeren in de berm. Dan is de kost voor 3M op termijn wellicht minder groot. Kunt u dat advies – minder diep uitgraven om de grondwaterstroom niet aan te trekken, ten opzichte van alternatieven met het wel aantrekken of versneld saneren van de grondwaterstroom – nog even duiden?

Ik heb nog twee korte vragen rond de tijdelijke situatie. De tijdelijke stocks worden hydraulisch ingezaaid met een mengsel van graszaad, voedingsstoffen, vocht en kleefmiddel. Wat is dat kleefmiddel? Ik ga ervan uit dat daar geen PFOS bij zit. Wat moet ik me daarbij voorstellen? Hoe zeker zijn we van het beperken van dat risico?

De meest vervuilde gronden worden zo snel als mogelijk definitief gestockeerd met een afdeklaag. Kunt u daarover wat meer uitleg geven? Wat is zo snel mogelijk? Ik kan me voorstellen, als je zo'n heel grote berm maakt, dat dat niet over uren gaat, maar over dagen, weken, maanden of zelfs jaren. Zijn daar afspraken over of regels voor?

De voorzitter: Mevrouw De Vroe heeft het woord.

Gwenny De Vroe: Dank u, professor Vrancken, opnieuw voor uw toelichting, eerst in de commissie Leefmilieu, met een andere scope, en nu hier.

In verband met de impact op de arbeiders – collega Schauvliege verwees er al naar – lijken de aanbevelingen die nu gedaan zijn, cruciaal om die zo snel mogelijk in realiteit te brengen, ten voordele van de gezondheid van de arbeiders. Dat is een beetje een vervolgvraag op collega Schauvliege.

Meerdere collega's hadden het al over de stofhinder. Dat is inderdaad cruciaal in dezen. Verdergaand op de vragen van de collega's vroeg ik me af of we over de juiste beschikbare meetmethode in Vlaanderen beschikken en die hanteren. Of gaat daarvoor nog expertise uit het buitenland gehaald worden? Hoe snel kan men daarmee dan aan de slag? Het is heel belangrijk om dat zo snel mogelijk te doen.

Wat gaan de gevolgen zijn van de werf met betrekking tot de metingen? Wat zijn uw verwachtingen?

Met betrekking tot de communicatie en de transparantie waar collega Sintobin het over had, is de concrete aanbeveling: actieve betrokkenheid van de omwonenden. Een meldpunt is interessant, maar niet voldoende om een actieve betrokkenheid te hebben. Actieve communicatie met de burgers is erg belangrijk en moet verder gaan dan enkel meldingen. U hebt verwezen naar het CurieuzeNeuzenproject, dat iets gellijkaardigs wou doen. Dat is een ideaal voorbeeld van actieve betrokkenheid. Ik ben benieuwd of u daar nog iets verder op kunt doorgaan, maar dat lijkt me de juiste richting te zijn. Vertrouwen moet weer gewonnen worden. Dat is heel belangrijk.

Nog met betrekking tot een vraag van de heer Sintobin: heeft de expertencommissie voldoende tijd gehad? Vindt u het nodig om nog een opvolgrapport op te stellen? Dat is belangrijk in het kader van de aanbevelingen die nu gedaan zijn. Wat is daar nog verder voor nodig?

De voorzitter: De heer Annouri heeft het woord.

Imade Annouri: Ik heb een bijkomende vraag. Als u aangeeft, professor Vrancken, dat er op dit moment wantrouwen is tussen Lantis en de buurtbewoners, klopt dat. Ik vrees dat buurtbewoners, sommigen toch, hebben gevraagd dat het onderzoek zo onafhankelijk mogelijk gedaan werd. Dat wantrouwen uit het onderzoek dat nu is gedaan, leeft daar ook voor een stuk. Er moet heel hard over gewaakt worden om de bruggen daar weer te creëren en over een echte samenwerking.

Toen ik vroeg om burgers te betrekken bij staalnames heb ik het antwoord gekregen dat dat onmogelijk is voor PFOS, omdat er een bepaalde meting en bepaalde randvoorwaarden nodig zijn. Men zou niet kunnen werken zoals bij CurieuzeNeuzen. Als u nu zelf aangeeft dat burgers daarbij betrokken moeten worden en dat ze eigen metingen moeten doen, wil dat dan zeggen dat u bepaalde tools zult voorzien? Hoe ziet u dat juist? Is dat effectief mogelijk? Hoe ziet u dat juist gebeuren?

De voorzitter: De heer Schiltz heeft het woord.

Willem-Frederik Schiltz: Professor, dit is de kaart die ook in het rapport zit, met ook de verschillende staalnames en duidelijke zones van contaminatie. Dat lijkt zich redelijk logisch langs de Palingbeek te verplaatsen, en dan duikt hier net boven het Galgenweel één rood punt op. Tussen de grote vervuilde zone en dat punt is een grote leegte waar de Middenvijver ligt en een groot stuk werfzone passeert. Daar zijn heel weinig meetpunten. Zijn die metingen niet gebeurd? Waren die niet nodig? Wat verklaart dat gat daar? Was het niet nuttig geweest om toch ook te kijken of tussen de hoogvervuilde zone en dat rood punt nog een corridor of ader van vervuiling loopt?

De voorzitter: De meeste van mijn vragen zijn ook gesteld. Er werd naar verwezen: de norm van 70 microgram per kilogram is heel belangrijk. Die is niet tegen het licht gehouden. Ik blijf me daar toch vragen bij stellen.

De huidige afspraken voorzagen dat de meest vervuilde grond moest worden afgedekt en aangevuld met zuivere grond. Op een aantal plaatsen, de kluifrotonde en de helling naar de fietsersbrug, is dat niet zo. Daar zit vervuilde grond in de leeflaag. Hoe is dat mogelijk? Met de aanbevelingen die hier vandaag worden geformuleerd, hoe zorgen we ervoor dat dat in de toekomst niet meer mogelijk is? Hoe kan dat worden gehandhaafd? Welke controles zijn voorzien, ook op de nieuwe aanbevelingen van vandaag?

Nog twee concrete vragen. Eén zaak vond ik toch wat vreemd. Straks gaan we ook praten met vakbondsmensen die op de werf actief zijn. In het begin van het rapport wordt meteen gesteld dat de impact van de werken op de arbeiders niet gevat is in de scope van deze opdracht. Ik vind dat toch wel een tekortkoming. Die mensen werken daar dag in dag uit op die werf. Hun veiligheid is niet onderzocht. Waarom niet? Ik neem aan dat die opdracht niet werd gegeven. Weet u of dat op een andere manier toch nog wordt onderzocht?

Vorige week donderdag ben ik al eens ter plaatse geweest om het werkbezoek van deze namiddag wat voor te bereiden en er zelf al wat zicht op te krijgen. Ik heb daar met de fiets rondgereden langs een aantal plekken. Ik lees in het rapport dat er enkel in de buurt van woningen gewerkt wordt met afgedekte vrachtwagens. Inderdaad, je ziet daar vrachtwagens rijden die afgedekt zijn en andere die niet afgedekt zijn. Waarom is niet de keuze gemaakt om gewoon met alle vervuilde grond steeds te werken met afgedekte vrachtwagens? Dat is toch een extra veiligheidsmaatregel die we zouden kunnen nemen om de verspreiding in te perken? Dat zou de mensen die daar passeren, zich geruster laten voelen. Het zou kunnen dat dat grote impact heeft op de manier van werken en/of de kosten. Dat weet ik niet. Waarom werd daar niet voor gekozen?

De heer Vrancken heeft het woord.

Karl Vrancken: Dank u wel om het verslag zo grondig te lezen, en ook voor uw vele vragen. Ik probeer ze in mijn hoofd wat te structureren volgens een aantal belangrijke thema's, zodat ik niet één voor één door de vragen heen hoef te gaan. De vragen zijn zeker relevant.

Ik zal beginnen met de werknemers. Er is inderdaad de opdracht gegeven om de impact op de omwonenden te bekijken. Finaal gaat dat over het feit dat gezondheid op het werk een federale bevoegdheid is en leefmilieu een Vlaamse bevoegdheid. Anderzijds is het zo dat ik binnen mijn algemene werking als opdrachthouder een brede expertengroep heb opgezet. Daarin werden mensen van de Federale Overheidsdienst (FOD) Werkgelegenheid opgenomen. Ik ben in contact geweest met die mensen. Van daaruit werd bevestigd dat zij ook analyses doen. Twee weken geleden werd er op de werf een audit gedaan rond de blootstelling van werknemers, het toepassen van de arbeidshygiënemaatregelen en het volgen van de nodige criteria en richtlijnen.

Er zijn ook metingen uitgevoerd door de FOD Werkgelegenheid, maar – en dan kom ik bij de problemen van die stofmetingen – in de voorbije meetcampagnes was het zo, zowel in de twee rapporten die door Lantis werden bezorgd als die van de FOD Werkgelegenheid, dat op het moment van de metingen ofwel de weersomstandigheden niet ideaal waren door te veel regen ofwel de detectiegrens heel hoog lag, waardoor de metingen dan weer minder relevant waren. De metingen die ons dus zijn bezorgd, waren op basis daarvan te weinig betrouwbaar om te kunnen zeggen dat men kan uitsluiten dat er een impact is. Anderzijds heeft Lantis ons deze week laten weten dat er bijkomende metingen zijn gebeurd die wel in betere omstandigheden konden plaatsvinden, en die ook tot bevredigende resultaten leiden. Ze zijn ons echter te laat bezorgd om volledig in het rapport te kunnen opnemen.

Daarom verwijzen we naar de beste beschikbare techniek (BBT) en de definitie ervan. De heer Schiltz had daar een aantal vragen over. Ik ben gedurende meer dan vijf jaar hoofd geweest van het BBT-kenniscentrum binnen de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO). Hoe werkt het BBT-principe? Je hebt een bepaalde activiteit die je wilt uitvoeren: je hebt een staalfabriek en je wilt staal maken, je hebt een werf en je wilt werken uitvoeren. Neem het voorbeeld van de staalfabriek. Je moet een waterzuiveringsnorm afleiden. Hoe gebeurt dat volgens BBT-principes? Je kijkt welke zuiveringstechnieken er zijn en wat de kwaliteit van het water is dat uit die staalfabriek komt. Vervolgens maak je een afweging wat milieukundig haalbaar is – dan gaat het over die waterzuiveringstechniek – en wat er economisch haalbaar is voor deze sector. Dat is een standaardprocedure binnen de vergunningswetgeving op Europees en Vlaams niveau. Dat is het BBT-principe: welke techniek is er beschikbaar op de markt die niet voor een economisch risico voor deze sector zorgt. Als wordt gezegd dat dit de beste beschikbare techniek is, dan houdt dat inderdaad in dat er geen betere dan deze is en dat dat de juiste maatregelen zijn om in de betreffende sector toe te passen.

Ik verwijs er op die manier naar, omdat we natuurlijk moeten beseffen dat, als we geen stofhinder willen veroorzaken, we ook geen werf kunnen aanleggen. We moeten altijd vertrekken van de vaststelling: er zijn werken waarvoor gekozen is om ze uit te voeren. Dan stelt zich de vraag hoe we met deze werken de impact op de bevolking kunnen minimaliseren. Ik denk dat dat een belangrijk startpunt in onze analyse is.

Voor stof is er ook een BBT voor de opslag van stuivende stoffen, die bijvoorbeeld wordt toegepast op steenkoolopslag in havens. Dat geldt ook voor ander bouw- en sloopafval en zandachtige stromen. Die maatregelen toetsen we hier en worden toegepast. Is er op dat moment nog iets beters? Neen. Als dat de beste beschikbare techniek is, dan is dat de beste en ook de beschikbare.

Dan zijn er uw vragen over andere PFAS. Het is waar dat we ons gefocust hebben op PFOS, maar we hebben niet alleen daaraan gedacht. In onze aanbevelingen rond metingen van grondwater hebben we heel duidelijk gesteld dat ook de andere PFAS moeten worden gemeten, met name die producten die nu door 3M worden geproduceerd. Ik denk dat het

heel duidelijk is dat we in een sector met voortschrijdend inzicht zitten. Over wat vandaag een nieuw product is, een nieuwe stof binnen de PFAS-groep, kunnen binnenkort mogelijk nieuwe inzichten zijn dat die voor problemen of risico's zorgt. Daarom is het van belang om nu te meten welke PFAS in dat water voorkomen. Dat gebeurt ook. In mijn ruimere opdracht doen we bijkomende staalnames: in de bloedstalen, bodemstalen en waterstalen wordt altijd een volledige reeks PFAS gemeten. We hebben dus die volledige scope in zicht wanneer er op dit moment bijkomende metingen gebeuren. Ik kan u zeggen dat het doorgaans PFOS en PFOA zijn die in hoge mate worden aangetroffen, maar dat we momenteel op verschillende plekken ook PFBA in meetbare concentraties meten, zonder verder uitspraak te doen over de risico's. Dat is voldoende afgedekt. Verwijzend naar die 70 microgramnorm en de modellering met het S-Riskblootstellingsmodel die we hebben gedaan, hebben we ook voor PFOA die doorrekening gedaan. Dat kwam tot vergelijkbare resultaten. We hebben het dus zeker niet uitgesloten.

Er zijn verschillende vragen over hoe zeker we nu zijn. Hoe zijn deze aanbevelingen handhaafbaar en wat is daarvoor nodig? Dit is een rapport van een wetenschappelijk adviescomité, dat vervolgens moet worden omgezet in beleid. Dit zijn dus onze aanbevelingen en wij zijn de wetenschapsexperten die wetenschappelijke aanbevelingen hebben geleverd aan de minister die ons dat heeft gevraagd. Daarom staat hier ook nergens dat wij denken dat de werken moeten stoppen, dat ze moeten doorgaan, dat ze langer, trager, groter of kleiner moeten worden. Dit is ons wetenschappelijk advies, en vervolgens moet er beleid worden gevoerd. Dat is niet de taak van de wetenschappers. Ik denk dat we dat de voorbije twee jaar heel duidelijk aan den lijve hebben kunnen ondervinden, en dat geldt ook in dit dossier.

Wij kunnen u adviseren en we kunnen analyses doen die we u dan bezorgen, mijnheer Sintobin. Ik zit 25 jaar in het beleidsvoorbereidend onderzoek en ik krijg bij elk rapport die opmerking: "Mijnheer Vrancken, wij hadden gehoopt dat u oplossingen en antwoorden zou geven, maar u hebt ons alleen opties en meer vragen geleverd." Dat is hoe de interactie tussen de wetenschap en het beleid werkt, omdat wij een analyse van alle pro's en contra's maken. Ik denk dat we in dit rapport al heel ver zijn gegaan in het formuleren van heel duidelijke aanbevelingen. Het ging ook over wat er binnen de expertencommissie is besproken en op welke manier dat is gebeurd. Het is niet mijn bedoeling om al die besprekingen uit de doeken te doen en dat is ook niet mijn rol, maar ik kan u zeggen dat er op een bepaald moment een voorstel was om altijd de pro's en contra's op te lijsten van de dingen die we zien en het daarbij te laten. We hebben er echter voor gekozen om dat niet te doen, maar om ze om te zetten in aanbevelingen. Nu moeten er afspraken worden gemaakt met Lantis. De opvolging om deze aanbevelingen in de praktijk om te zetten, is een verantwoordelijkheid van de minister.

Zijn we 100 procent zeker? Dat is denk ik een retorische vraag. U hebt hier de voorbije week genoeg wetenschappers gezien. Ik denk dat niemand van die wetenschappers heeft gezegd dat ze 100 procent zeker zijn. Als je als wetenschapper 100 procent zeker bent, dan ben je geen wetenschapper. Zijn we gerust? Ik denk dat er een opvolging zal moeten gebeuren van hoe die maatregelen worden geïmplementeerd. Gerust zijn hangt samen met die beste beschikbare technieken. Zolang je dat systeem hanteert en opvolgt met metingen, kun je gerust zijn. Dat is de achtergrond van mijn uitspraak in Terzake en pikt ook in op wat de heer Sintobin heeft gezegd. Ik denk dat we over deze problematiek geen verdere paniek moeten zaaien Dat komt toch ook naar voren in andere interventies in deze onderzoekscommissie: het gaat hier over een langetermijnproblematiek, een langetermijnrisico, een langetermijnblootstellingsrisico. Op langere termijn is er een verhoogd risico op ziektes. Op die manier moeten we er ook mee omgaan. Het is geen plotselinge crisis, het is geen overstroming waardoor mensen plotseling heel zwaar bedreigd worden in hun leven. Het gaat over de lange termijn en dat moeten we daarom vanuit dat risicoperspectief aanpakken. We moeten nadenken hoe we op lange termijn de effecten kunnen beperken en hoe we het risico verder kunnen minimaliseren. Daarom doen we ook die risicoberekeningen, gebruiken we dat S-Riskmodel. Je berekent dus een risico dat altijd gebaseerd is op statistiek. Als we nu bloedstaalnames doen en we meten in een

individu een hoge waarde, dan zegt dat niets over de gezondheidseffecten. Als iemand een pakje sigaretten per dag rookt, betekent dat niet dat die persoon kanker zal krijgen. Er zijn heel veel voorbeelden van mensen die zeggen dat ze heel hun leven een pakje sigaretten per dag hebben gerookt en geen kanker hebben, en zich afvragen waarom roken dan slecht zou zijn. Het gaat over dit soort problematieken. De verhoogde waarden zijn een risico en moeten we dus vanuit het volksgezondheidsperspectief maximaal beperken en de overheid moet maatregelen nemen om de volksgezondheid te beschermen.

Dat brengt me tot de berekening van dat risico met de S-Riskmethode. Zijn er andere waarden bekeken? Heb ik nagedacht over tussenwaarden? Eerst ga ik in op de methodiek. Ja, we hebben een berekening gedaan voor 10 microgram per kilogram droge stof. Dan komen we tot 1 à 2 procent verhoging van het risico. Is er een onderscheid in leeftijden? Ja, de 12 procent slaat op kinderen, de 10 procent op volwassenen, maar die 10 procent komt uit het industriescenario en de 12 procent uit het recreatiescenario, want het recreatiescenario voor volwassenen kwam maar – ik weet het niet meer uit mijn hoofd – op 1 procent. Ik heb hier ook echt de slechtste waarden uit de volledige berekening naar voren gebracht. Opnieuw, bij die 10 procent werd die blootstelling hoofdzakelijk bepaald bij volwassenen in het industriescenario door het drinken van verontreinigd drinkwater. We hebben de voorbije weken metingen gehad van het drinkwater in Zwijndrecht en in heel Vlaanderen, maar die blootstelling treedt niet op en is voor meer dan 50 procent verantwoordelijk voor die 10 procent verhoging. Ik kan u dus met de hand op het hart zeggen dat dat een extreem worstcasescenario is dat daar is berekend.

Dat brengt me tot de norm. De norm is afgeleid op basis van uitloogproeven. Kunnen we die uitloogproeven nog eens opnieuw doen? Misschien wel, maar het is niet zo dat zo'n norm wordt gebaseerd op één meting van één uitloogproef. Ik denk niet dat we de testen zelf in vraag moeten stellen. U stelt wel vast dat als wij zeggen dat er een risicogebaseerde methodiek moet worden gevolgd, die op uitloogproeven kan zijn gebaseerd. We doen dus wel een suggestie om ook hier uitloogproeven te gebruiken. Voor die normstelling is het echter niet zozeer de proefname die opnieuw moet worden gedaan. Men komt tot een grafiek met vrij verspreide meetpunten, waar een lijn is doorgefit die een correlatiecoëfficiënt heeft van 0,5. Dat is eigenlijk heel laag om te zeggen dat dit de echte rechte is die er ligt. Vandaar de wetenschappelijke twijfel, waarbij je dan wel of niet op 70 microgram uitkomt. Anderzijds is die gebaseerd op een grondwaterkwaliteit van 4,5 microgram per liter en die waarde is bijgesteld naar 0,12. Dat staat ook in het rapport. Er is dus een reductie van 40. Als je die 70 microgram dus zou willen reduceren tot 50, 40, 30 of 10 microgram op basis van exact diezelfde methodiek, dan moet je voor die reductie ook ongeveer een factor 40 toepassen. Daarom zeggen we dat 3 microgram de logische waarde is. Als we diezelfde methodiek van die 70 microgram herberekenen, komen we onder die 3 microgram uit. De 3 microgram is een referentiewaarde die tweemaal de gemeten achtergrondconcentratie in Vlaanderen is. Op dat moment wordt die tweemaal de achtergrondconcentratie relevanter dan de afleiding op basis van de grondwaterkwaliteit, want we werken met een normenkader. Het enige wat we kunnen vaststellen is die 3 microgram, maar we hebben het hier niet over een voorstel van een nieuwe bodemsaneringsnorm. Het feit dat we als expertencommissie stellen dat dat EFSA-kader van belang is, is een hint naar de mensen die de normering rond bodemsanering moeten opzetten, naar de mensen die bezig zijn met grondverzet, en naar de Vlaamse wetgever om dit kader te herbekijken.

Het bepalen van nieuwe normen is geen opdracht die je in twee weken kunt doen. Dat moet gebaseerd zijn op grondige inzichten en gaat gepaard met een impactassessment op Europees en Vlaams niveau. De normen worden niet bepaald door een getal uit een Europese studie te nemen – ik trek het nu even op flessen – maar als er een nieuwe regelgeving wordt geïmplementeerd, wordt daar een impactassessment aan gekoppeld. Wat is dat? Er wordt gekeken welke sectoren en activiteiten worden beïnvloed als men deze norm doorvoert. Wat is de economische impact van het opleggen van deze norm en hoe gaan we daar verder mee om? De Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) wordt geraadpleegd. Daar is dus een hele procedure rond en dat is de juiste en goede

procedure. Het is niet aan een expertencommissie van vijf mensen om in drie weken tijd te zeggen dat het normenkader moet veranderen. Het is aan die expertencommissie om te beoordelen – en dat is onze opdracht geweest – of deze werfzone bijkomende risico's voor de omwonenden oplevert op het moment dat we hier in de grond beginnen te woelen, en dit gegeven het feit dat we vanuit een maatschappelijk perspectief hebben gekozen om deze werken uit te voeren. Daar is een maatschappelijk proces aan voorafgegaan en toen hebben we ook de impact geëvalueerd. Er is voor deze optie gekozen, omdat toen werd gedacht dat dit de optie met de kleinste impact was. Ik wil dat niet in vraag stellen. De bevolking is bevraagd: zullen we graven, zetten we een brug? Er is nagedacht over de impact van deze hele werf op de maatschappij. We hebben het daar in de commissie ook over gehad en daarom vermeld ik het: we moeten ook nadenken over de impact van niet-actie, over de impact van ermee te stoppen en de bevolking verder bloot te stellen aan de files en het bijkomende verkeer die dit genereert. Het gevaarlijkste bij het bekijken van milieu-impact is een tunnelvisie, het focussen op één enkel milieuprobleem. Ik ben ook al in de commissie voor Leefmilieu geweest, waar ik het heb gehad over plastic in de oceaan, over afvalverbranding en de laatste keer over PFOS. Het slechtste wat we kunnen doen, is al die vergaderingen apart bekijken. De grond in de Oosterweelwerken is vervuild met veel meer dan alleen maar PFOS. Ik wil de problemen niet vergroten, maar er is ook een probleem met zware metalen en asbest op de rechteroever. Ik wil uw werk niet moeilijker maken, maar we moeten ook durven naar dat globale kader te kijken. Als wij aan Lantis vragen om alleen te focussen op PFOS en daar heel ver in te gaan, dan zullen we problemen veroorzaken rond de verontreiniging met zink, lood en nikkel. Dat zijn de belangrijkste elementen die ik ben tegengekomen.

Ik wil daar toch ook een beetje aandacht voor vragen. We moeten – en dat is ook gekoppeld aan mijn algemene opdracht – vanuit een systemisch en algemeen perspectief durven te kijken. Er is binnen de PFOS-problematiek te lang alleen uit een bodem-, toxicologisch en later perspectief gedacht. In mijn expertencommissie heb ik mensen met verschillende invalshoeken samengebracht, en dat is ook in mijn werk als opdrachthouder mijn taak. Volgens mij is het de eerste keer dat het Federaal Agentschap voor de veiligheid van de voedselketen (FAVV), de FOD Werkgelegenheid, het onderzoek en alle Vlaamse administraties samenzitten om hun expertise rond een bepaald thema samen te brengen. Dat doen we binnen onze algemene opdracht. In deze commissie hebben we gekozen om vijf mensen met hun verschillende expertise samen te brengen.

Is er nagedacht over buitenlandse expertise? Ja, die vraag is aan RIVM gesteld en RIVM heeft ervoor gekozen om niet aan deze commissie deel te nemen, omdat dit een individueel dossier is. Het wil daarover geen uitspraken doen of hoeven te doen. Het wil ons ondersteunen en er is heel veel contact in het algemene beleid en in de algemene bepalingen, maar het heeft geoordeeld dat het niet zijn rol is om deel te nemen aan een specifieke commissie die zich over een specifiek dossier buigt. Dat wilde ik toch ook even melden en benadrukken.

Ik denk dat we moeten beseffen dat we in Vlaanderen ongelooflijk veel expertise op dit domein hebben. Greet Schoeters is sinds jaren de trekker van het Europese programma rond humane biomonitoring (HBM). Wij hebben de Europese vooraanstaande expertise hier in Vlaanderen en die moeten we gebruiken.

Er was een vraag over de Palingbeek. Zijn er andere mogelijkheden? Het standstillprincipe, onze opdracht en de juridische aspecten hangen daarmee samen. Wat is onze opdracht geweest? Van in het begin hebben we ons gerealiseerd dat als we in een saneringstraject stappen, er waarschijnlijk een juridisch kluwen rond de verantwoordelijkheid zal ontstaan. We voelen aan, en u voelt dat ongetwijfeld ook aan, dat 3M dit probleem en zijn saneringsplicht vanuit een juridisch perspectief wenst of plant te benaderen. We moeten er dus voor zorgen dat we niet ingrijpen op die saneringsplicht. Ik denk dat we met deze maatregelen daar niet op ingrijpen en dat is inderdaad wel een leidend kader geweest. Dat is geen complottheorie. Ik vind het altijd moeilijk als u mij complotten voordenkt en wilt dat ik daarin meega. Ik denk niet op die manier. Dat is dus geen druk, dwang of vraag,

maar het is een vaststelling dat als we willen dat de vervuiler betaalt, we ervoor moeten zorgen dat die ook juridisch gedwongen wordt om te betalen. Dat is een plicht en dan moeten we niet in die plicht interfereren.

Door de vervuiling te concentreren in een enkelvoudig bouwwerk dat op het terrein van de vervuiler terechtkomt, denk ik dat we daarmee die verantwoordelijkheid beter afbakenen en de mogelijkheid om op termijn te saneren, versterken en vergroten. Ten tweede is saneren niet altijd alleen maar uitgraven en behandelen. Hoe er gesaneerd wordt, wordt bepaald door de bodemsaneringsdeskundige in zijn technisch verslag op het moment dat hij dat opstelt. Dat kan dus het afperken, afpalen en inkapselen van de verontreiniging betekenen, zodat men ervoor zorgt dat die verontreiniging zich niet verspreidt. Dat kan met een damwand, een sarcofaag of een folie. Ook dat zijn saneringsacties die voorgesteld kunnen worden. Dat is eigenlijk het geval voor de Palingbeek. Door een deel van die grond nu te laten liggen, beperken we dat aanzuigeffect, maar zeggen we niet dat die nooit gesaneerd hoeft te worden. Ik wil er u wel op wijzen dat als we het huidige normeringskader gebruiken, heel die zone als industrieterrein geldt. De bodemsaneringsnorm voor een industrieterrein is 1949 microgram per kilogram, dus ongeveer 2000 microgram per kilogram. De discussie die we vandaag voeren, gaat over het verschil tussen 3 en 70 microgram.

Als wij zeggen dat die 3 microgram een goed leidend principe is voor dit grondverzet, en we specifiëren daarbij dat het niet gaat over wonen en landbouw, dan denk ik dat we een vrij duidelijk kader aangeven van wat we ambiëren binnen het normenkader en dan is het, zoals gezegd, aan de normgever om daar verder mee om te gaan. Als 3M echter vandaag wordt gevraagd om te saneren en het normenkader van een industrieterrein toepast, dan moet die toplaag van de Palingbeek niet worden afgegraven. Ik wil er geen uitspraak over doen, maar dan valt dat binnen de bodemsaneringsnorm. Het gaat daar zelfs maar over de helft van die bodemsaneringsnorm.

Dat sluit aan bij de leeflaag op die rotonde. Stel dat we die leeflaag niet afgraven en dat er over 50 jaar iemand die van niks weet, zich afvraagt of de bodem van die rotonde vervuild is. Die meet 77 microgram en vraagt aan de bodemsaneringsdeskundige of deze grond vervuild is. Het gaat daar over een openbare weg waar de norm voor een industrieterrein geldt. Volgens het huidige normeringskader wordt er dan getoetst aan de waarde van 1949 microgram. Er zal dus worden ingeschat dat dat eigenlijk vrij zuivere grond is.

Het zijn al deze overwegingen die we in de commissie hebben gemaakt. We hebben het statement gemaakt om toch nadrukkelijk naar die 3 microgram te verwijzen en om te zeggen dat alles wat daarboven ligt, vanuit het idee van het bijkomend risico, volgens een risicogebaseerd principe moet worden beheerd. Als je dan aan 60, 70 of 80 microgram komt en je neemt bijkomende maatregelen, dan is dat een goede praktijk. We stellen vast dat er een goede praktijk is om dat dan in te kapselen. Dat is het kader van dat statement. Zoals ik heb gezegd, heeft het geen zin om een alternatief van bijvoorbeeld 30 microgram voor te stellen. Bovendien hebben we ons ook gerealiseerd dat dit project wordt gebruikt als een voorbeeld in het grondverzet. Als we vanaf morgen voorstellen om in al het grondverzet in Vlaanderen een norm van 3 microgram toe te passen en al de rest af te dekken, dan vallen er veel meer werven dan de Oosterweelwerf stil. We moeten ons er ook van bewust zijn dat die elementen er zijn. Dat bedoel ik ook als het over een normenkader en een impactassessment gaat: het zijn zulke evaluaties die in zo'n heel traject van regelgeving gebeuren. Ik neem aan dat ik u dat hier niet hoef uit te leggen, maar we worden ook een beetje gevolgd door de buitenwereld, dus als je echt tot een nieuw normenkader wilt komen, dan gaat daar een lang traject aan vooraf waar een impactassessment – wat is de impact op de Vlaamse maatschappij? – deel van is.

In dit geheel moeten we daar blijvend rekening mee houden. In wat deze commissie heeft gedaan en in de werking die ik als opdrachthouder opzet, gaan we heel sterk uit van de idee dat we strenger of voldoende streng moeten zijn. De volksgezondheid is in het hele PFOS-gebeuren te weinig in aanmerking genomen. Hoe kijken we vooruit? U kijkt achteruit,

ik kijk alleen maar vooruit. We nemen het voortouw om naar een veel striktere en strengere aanpak te gaan, ook op Europees niveau, maar we mogen ons daarin niet vergissen door heel snel te zijn. We moeten ook rekening houden met de impact van met plotse en heel strenge regelgevende kaders te komen, al was het maar de impact op de verkoop van de landbouwproducten in Vlaanderen en het imago van de sector, iets waar de bioboeren in de zone rond Zwijndrecht al mee geconfronteerd worden.

Er zijn dus heel veel bedenkingen, maar ik ben toch te ver buiten mijn opdracht aan het gaan. Daar kunnen we het de volgende keer nog eens over hebben.

Ik kijk nu even naar de lijst met vragen die ik nog niet heb beantwoord. Hoe fijnmazig moet de kadastrale werkzone zijn? We hebben daar geen aanbevelingen over gedaan, maar ik heb bewust die foto met die zones, met die afbakeningen, toegevoegd. Die komt uit een document van Lantis. In de praktijk gebruikt het al een meer gezoneerde aanpak, of dat vertelt men ons toch. In het algemeen verhaal en kader komt dat echter weinig naar voren. In het technisch verslag gaat men uit van die uniforme kadastrale werkzone. Daarom zeggen we in onze analyse dat we willen dat Lantis zijn aanpak meer detailleert en verduidelijkt. Ik denk dat het eigenlijk voor een stuk over het expliciteren van een aantal impliciete procedures gaat. Dat leidt dan terug naar de verwachte vertraging. Het is niet zo dat Lantis vandaag uit de lucht valt en zegt dat alles uniform was en dat het nu plotseling alles moet zoneren en daar vijf maanden moet op studeren hoe het dat zal doen. We vragen hen dus eigenlijk om een aantal impliciete werkgebruiken te expliciteren tot een verduidelijkende gezoneerde aanpak. We kunnen het Lantis vanmiddag vragen, maar voor zover ik weet, zullen ze bijvoorbeeld geen Palingbeekbodem op de Blancefloerlaan leggen.

Ik heb geen antwoord op uw vraag over de verspreiding van die verontreiniging in de richting van het Galgenweel. We hebben niet expliciet gekeken of daar bijkomende metingen zijn gebeurd of moeten gebeuren. Vanuit onze gezoneerde aanpak neem ik aan dat er rekening moet worden gehouden met bepaalde andere punten die dan wel verhoogd zijn.

Zijn die monitoringsprocedures voorhanden, kan er voldoende gemeten worden en hoe kunnen we de burgers daarbij betrekken? Binnen mijn algemene werking als opdrachthouder is er nu een specifieke groep rond labo's en meetprocedures aan het werk. Die onderzoekt voor welke aspecten er nog te weinig of geen goede meetprocedures zijn. Dat is onder andere voor het compartiment lucht en rookgassen, want daarvoor is er geen gestandaardiseerde procedure. Ik heb gevraagd om die te ontwikkelen.

Depositiekruiken kunnen wel. We hebben voorbeelden van die stofmetingen. Dat idee van in een soort CurieuzeNeuzen-approach mensen aan te spreken om hun tuin daarvoor vrij te stellen, kan zeker. In ons advies geven wij aan om daar bijvoorbeeld een burgerbeweging voor aan te spreken en samen te werken. Onze aanbevelingen gaan wel nog iets verder dan een heel passief meldpunt, maar we hebben die niet verder uitgewerkt. We geven een aantal elementen: participatief te werk gaan, de burgerbeweging aanspreken, metingen doen op en rond de werf en het meldpunt an sich. Ik denk dat er voldoende 'buzzwords' in staan om aan te geven dat men het niet minimaal moet doen, maar interactief, participatief en met de juiste mensen.

Dan komen we bij het juridisch hoofdstuk. De minister en de interkabinettenwerkgroep (IKW) vroegen om alle lopende aspecten in het rapport mee te nemen. Het juridisch aspect dook de voorbije twee weken op en dus kregen wij de vraag om niet met losse eindjes te werken en om geen rapport af te leveren waar dan de volgende dag niemand meer naar zou kijken omdat het debat zich focust op het juridisch aspect. Er is juridisch advies gevraagd bij twee juridische kantoren, één via Lantis en het ander via het Departement Omgeving. De tekst die in het document staat, brengt die adviezen samen in samenwerking met het Departement Omgeving. Ik denk dat dat de vragen daarrond beantwoordt. Ik kan u de namen van die kantoren bezorgen als u dat wilt.

We hebben het al gehad over de aansprakelijkheid. Komt die aansprakelijkheid onder druk? Ik denk dat ik die vraag heb behandeld.

Dan waren er nog vragen over de beworteling en geotechnische aspecten. Lantis geeft aan dat deze aanpak strookt met een levensduur van honderd jaar. Dat is ook de levensduur die je van zo'n bouwwerk kunt verwachten en dat hebben we op die manier overgenomen. We hebben materiaal geraadpleegd, bijvoorbeeld van de International Solid Waste Association (ISWA), over stortplaatsen en dat soort elementen, waarin we terugvinden dat dit een goede aanpak is. U moet ook bedenken dat dit geen stortplaats is waarin materiaal zit dat nog verder zal reageren. Als je een stortplaats aanlegt, dan heb je dat normaal wel: er zal methaan worden gevormd dat moet kunnen uitzetten, je moet gas onttrekken. Hier hebben we een soort vergelijkbare afdichting van een inert materiaal, waarvan we verwachten dat het eigenlijk niet zal bewegen, omdat het heel sterk gecompacteerd is. Vanuit die overwegingen beoordelen wij die levensduur conform wat Lantis zegt, maar we hebben er toch bij gezegd dat het dat bijkomend moet laten verifiëren door geotechnische adviseurs. Die bentonietlaag komt trouwens overeen met een laag van 50 centimeter klei. De bentonietlaag is nogal dun, maar heeft wel een heel slechte doorlatendheid. Dat advies is nog niet gevraagd, maar het is onze aanbeveling om dat te doen. We hebben zelf nog geen contacten gelegd.

Hoe wordt dat opgevolgd? Komt er een vervolgrapport? Daarover zijn momenteel nog geen afspraken gemaakt. Wij hebben ons verslag neergelegd bij de minister. Ik sta open voor bijkomende vragen, maar daar zijn geen afspraken over.

Was de termijn niet te kort? Ik denk dat ik daar eigenlijk op heb geantwoord. We hebben de tijd die we hadden, goed gebruikt en ik denk dat we heel veel werk hebben verzet in die twee, drie weken. We hebben in die tijd met de juiste experten in een juiste multidisciplinaire context voldoende kennis bij elkaar gebracht om hier een zeer betrouwbaar advies neer te leggen. Als je een breder advies wilt, als je wilt nadenken over een normkader en de algemene aanpak van grondverzet in Vlaanderen, dan kan dat dus niet in die twee, drie weken. Daarom is in mijn bredere werking als opdrachthouder de opdracht voor een jaar voorzien. Ik heb daarvoor nu een ruime, inhoudelijke expertengroep opgezet en het is met die mensen met wie ik, als dit dossier is afgewerkt, aan de slag ga om die langeretermijnzaken voor te bereiden.

Wat verwacht ik van de aanbevelingen en binnen welke termijn kunnen deze opgestart worden? We hebben deze aanbevelingen kort teruggekoppeld met Lantis. Op het moment dat dat rapport werd afgeleverd, is die check gebeurd. We hebben de berm en de volumes van die berm gecheckt met de ingenieurs van Lantis, zodat de getallen die we opnemen ook kloppen volgens hun huidige inzichten. Er is door hen aangegeven dat de figuur voor de Palingbeek door hen werd aangeleverd als een mogelijkheid, maar als dat scenario echt wordt gekozen, men dat natuurlijk verder en opnieuw moet berekenen. Het kan zijn dat die huidige inschatting nog varieert met een paar honderden of duizend ton. Daarom hebben we toch al een bepaling bijgevoegd dat als die berm te klein is en er een overschot is, dan ook die bepalingen van boven- en onderafdek moeten worden gebruikt. Dat beantwoordt uw vraag, mijnheer D'Haese: de berm van 3M wordt voorzien van een HDPE-folie als onderafdekking.

Die onderafdekking zit niet onder de kluifrotonde. Dat is een link met de vraag waarom je in dit soort van toepassingen wel of geen onderafdekking gebruikt en wat de termijn is om zoiets aan te leggen. Hoe lang duurt het? Die onderafdekking is eigenlijk vooral van belang tijdens het aanleggen. Je maakt een put en je begint grond aan te voeren om je bouwwerk op te bouwen. Nemen we het voorbeeld van een stortplaats, dan duurt dat jaren voor die stortplaats vol is en er zijn altijd plaatsen of fronten die nog niet afgedekt zijn. Op die plaatsen kan er regenwater op de vervuiling, in dit geval de bodem, vallen en is er een risico op uitloging. Daar dient die onderafdekking voor. Op het moment dat je grote bouwwerken met een groot volume hebt, is een onderafdekking nuttig tijdens de bouwfase. Tijdens de exploitatiefase, als het werk is afgewerkt, heeft onderafdekking weinig of geen rol. Het is de uitloging en de insijpeling die we willen beperken. We willen van insijpelend

water afstromend water maken. Al het regenwater komt op die folie en stroomt naar beneden af. Je kunt dan een monitoring van het afstromend water voorzien. Het kan daar worden opgevangen en het komt niet in contact met die grootste vervuiling. De bedoeling van die drielagige structuur is om op lange termijn, als het zich toch wat zet, ervoor te zorgen dat scheurtjes in de HDPE-folie, want die kan wel scheuren, door die bentoniet, de klei die leeft, op te vangen. Die mat zorgt dus voor de afstroming, die bentoniet voor het levende aspect van die laag en de HDPE-folie voor de afsluiting. Op het moment dat je met zo'n werf begint, is het bij een groot werk nodig dat je een HDPE-folie legt waarop je dan begint te bouwen. Daar waar het nog niet is afgedekt, is er een risico op nieuwe insijpeling en uitloging. Die folie houdt dat dan tegen. Je zorgt dan via het drainagesysteem dat je voorziet dat het water gecollecteerd wordt en eventueel kan worden gezuiverd. Daarvoor dient een onderafdek bij grote werken. Die zit niet in de kluifrotonde, omdat de grootte van dat werk 26.000 kubieke meter bedraagt. Ik neem aan dat dat in een maand tijd is aangelegd, waardoor de bijkomende blootstelling beperkt is, niet is opgetreden of niet moet worden voorzien. Daarom heeft het ook geen zin dat je dat afgraaft, een folie legt en daar dan de grond opnieuw bovenop legt. Dat is geen slimme manier van werken.

Wat is het kleefmiddel? Dat vond ik eigenlijk een interessante vraag, maar ik heb het niet gecheckt. Het gaat zeker niet over lijm en het zijn geen post-its.

Om opnieuw in te gaan op uw complotvraag: ik denk dat die een beetje in dezelfde teneur te begrijpen is als uw kleefmiddelenvraag. Zijn de saneringskosten voor 3M nu minder groot? Over die kosten kan ik mij niet uitspreken, maar ik heb gezegd dat we de vervuiling nu bij hen leggen, op hun eigen terrein, op de meest vervuilde bodem. Alles ligt goed dicht bij elkaar om daar te saneren. Er zal later ook geen conflict zijn als we nog in die westberm moeten zijn. Het ligt dan bij Lantis, we leggen alle vervuilde grond bij elkaar.

Hoe is het mogelijk dat er toch vervuilde grond in die leeflagen zit? Hoe zorgen we ervoor dat dat in de toekomst niet meer nodig is? Dat was toegelaten binnen het technisch verslag en ik neem aan dat daarvoor de redenering geldt die ik daarstraks heb gemaakt: als je weet dat de bodemsaneringsnorm voor een industrieterrein 1949 microgram is, dan zal dat in dat technisch verslag geen probleem zijn geweest. Men heeft dat voor de werken daarom zo gedaan, maar Lantis zelf had al beslist dat dat niet opnieuw zou gebeuren. Wat is de garantie dat dat niet meer gebeurt? Dat is dezelfde garantie die je hebt voor alles in deze werken. Er is een afspraak met de regelgever, er is een handhavend kader en alle verschillende diensten moeten daarin hun verantwoordelijkheid opnemen. Ik denk dat we toch kunnen zien, en dat werd tijdens ons bezoek aan Lantis ook door de aannemer van de werken, Rinkonîen, bevestigd, dat in alle voorschriften die men moet volgen Lantis op een heel bewuste en gecontroleerde manier met deze verontreiniging omgaat. Lantis geeft geen instructies die eigenlijk indruisen tegen de geest of de letter van dat standstillprincipe.

Waarom worden niet alle vrachtwagens afgedekt? Dat is een optie, maar ik denk dat je dan een afweging moet maken tussen het risico en de kosten. Natuurlijk, als dat kan bijdragen is dat optie. Wij hadden gedacht dat we misschien op de vrachtwagens met propere grond een bord moeten hangen met 'Dit is propere grond en daarom is hij niet afgedekt'. Dat is ook een manier van communicatie. Ik denk dat we op dat vlak toch ook een beetje vrijheid aan de uitvoerders moeten laten. We bevelen aan om voor een goede communicatie te zorgen, maar de middelen waarmee ze die dan voeren, zijn wat mij betreft vrij of die kunnen nog beslist of besproken worden met de uitvoerders.

Waarom is dit geen afvalstof? Omdat het Bodemsaneringsdecreet expliciet zegt dat uitgegraven grond waarover in een technisch verslag wordt beschreven hoe die moet worden behandeld, voldoet aan de eindeafvalstofcriteria. Dat zijn criteria die ook in andere domeinen worden toegepast, juist om ervoor te zorgen dat het makkelijker wordt om nuttige toepassingen van afvalstoffen te doen. Ik herinner er u aan dat we vanuit de ideeën van circulaire economie recyclage willen bevorderen. We hebben er maatschappelijk voor gekozen om het storten en verbranden te beperken en recyclage te faciliteren, met aandacht voor de veiligheid en gezondheid van de bevolking. Elke stof waarvan de houder zich ontdoet of zinnens is zich te ontdoen, is juridisch een afvalstof. Als je echt de basis

van afvalstoffen wilt bediscussiëren, dan gaat het eigenlijk daarover: inschatten of de houder zich wel of niet van de stof wil ontdoen, of zinnens is zich ervan te ontdoen. U hebt vandaag een pak papier bij en u denkt dat u het overmorgen zult weggooien, dan is het al een afvalstof. Zo moet je daarnaar kijken. Ik deel uw mening dat het juridisch debat door juristen zal moeten worden gevoerd.

Wat moet er gebeuren als die monitoring toch aantoont dat er wel verontreiniging is? Dan zullen die maatregelen moeten worden aangescherpt of dan zal er moeten worden gesaneerd. Wij zeggen zeker niet dat er niet moet worden gesaneerd. De volgende stap is sanering. Dit gaat over de werf. Door al die monitoring te doen, zullen we weten op welke manier en volgens welke saneringswaarden er zal moeten worden gesaneerd.

Ik denk dat ik het hierbij kan laten.

De voorzitter: Dank u wel, professor Vrancken, voor de uitgebreide antwoorden.

Collega's, we hadden afgesproken om om 11u30 af te ronden. Het is 11u35, maar ik neem aan dat er toch nog wel wat vragen zullen zijn. Ik stel voor dat we nog even verder doen, maar we moeten echt om 12u afronden, want anders komen we met de timing van vanmiddag in de problemen. Ik stel voor dat elke fractie nog 2 minuten krijgt om een bepaald aspect dat we vandaag echt nog moeten behandelen, aan te kaarten. Ik neem aan dat we eind augustus opnieuw met de opdrachthouder in gesprek zullen gaan, ook over zijn bredere opdracht. We zullen straks de indicatieve planning nog verder bekijken.

Wie wil er graag nog het woord?

Mevrouw Rombouts heeft het woord.

Tinne Rombouts: Als mijn fractie nog 2 minuten krijgt, dan moet ik even overleggen wie welke vraag heeft. Ik wil u eerst en vooral hartelijk bedanken. Er zijn ongetwijfeld nog wel vragen die naar boven zullen komen. Ik veronderstel dat we de kans zullen krijgen om die nog de stellen.

Ik wil misschien even ingaan op het laatste element van uw antwoord. Wat zal er gebeuren op het moment dat er bij de monitoring toch wordt vastgesteld dat er problemen zijn? Dan moet er tot sanering worden overgegaan, maar dan komen we voor de sanering natuurlijk terecht bij 3M. Of kijkt u ook nog naar de wijze waarop de werken zijn uitgevoerd en/of daar anders had of moet worden ingegrepen? Daar wil ik toch wel graag wat duidelijkheid over, want volgens mij springen we dan van de ene verantwoordelijkheid naar de andere. Hoe moeten we daarmee omgaan? Vandaag worden er werken toegelaten en er wordt een monitoringsprogramma opgezet om te zien dat wat we adviseren om te doen op een goede en veilige manier wordt uitgevoerd. Hopelijk brengt dat ook geen extra risico met zich mee. Anderzijds zeggen we dat, als we dan toch dingen vaststellen, we tot sanering moeten overgaan. Ik zou daar graag wat duidelijkheid over willen. Betekent dat dan extra maatregelen voor Lantis of voor hen die die maatregelen nu al uitvoeren, of zijn er dan direct ingrepen nodig in de sanering van 3M?

Voorzitter, ik stel voor dat ik mijn andere vragen op een ander moment probeer te stellen.

De voorzitter: Heeft de Open Vld-fractie nog bijkomende vragen in dit stadium? *(Neen)*

Mevrouw Schauvliege heeft het woord.

Mieke Schauvliege: Ik heb nog twee vragen. U hebt ten eerste niet geantwoord op de suggestie van een project-MER. U hebt net een hele uitleg gedaan over hoe belangrijk het is om alles in zijn geheel te bekijken. Die stelling kan ik heel hard volgen, maar dat is net de bedoeling van zo'n project-MER. Waarom hebt u daarover geen uitspraak gedaan? Dat lijkt mij een van de belangrijkste oplossingen voor dit probleem.

Ten tweede hebben we over afvalstoffen en saneringsacties vorige week heel duidelijk gehoord dat het bergen van zwaar vervuild afval van boven 70 microgram in die veiligheidsbermen ook een saneringsactie is. Dat is geen tijdelijke oplossing, maar een

saneringsactie. Ik denk dat we dan toch wel bij de aansprakelijkheid van 3M zitten. Het lijkt erop dat Lantis voor 3M een saneringsactie aan het uitvoeren is op kosten van Lantis zelf. Wat is daar de boodschap? Gaat uw verhaal over uw POP-regeling en het Afvalstoffendecreet ook op voor de veiligheidsberm, niet voor alle andere elementen, maar voor de veiligheidsberm, waar we echt met zeer zwaar vervuilde grond werken? Dat is geen grond die is geklasseerd als bouwstof, maar als afvalstof.

De voorzitter: De heer D'Haese heeft het woord.

Jos D'Haese: Dank u wel, voorzitter. Er zijn al heel veel vragen waarop nog geen antwoord is gekomen. Die gaan dan effectief over de meerkost en of de vervuiler zal betalen. Wie betaalt jullie, bijvoorbeeld? Dat is een nuttige kost, maar wie betaalt jullie? Dat is volgens mij heel interessant.

Werd ten tweede bij de metingen van de arbeiders ook het bloed gemeten? Kunnen die metingen door Lantis ook aan ons worden bezorgd?

Wat betekent ten derde 'zuivere grond als toplaag in een woon- en recreatiegebied'? Is dat minder dan 3 microgram of is dat geheel geen vervuiling?

Waarom is er ten vierde geen fysieke afscheiding tussen het bedrijf en de Palingbeek? Ja, u zegt dat dat een saneringsmaatregel is, maar het zou toch heel jammer zijn dat we die niet nemen als we weten dat er uitloging aan het gebeuren is.

Ten vijfde was er de vraag over de juridische neutraliteit. Ik denk dat u samen met ons niets anders kunt vaststellen dan dat er geen onafhankelijkheid is wanneer die juridische experten of van Lantis of van het Departement Omgeving komen.

Ten slotte is er de aansprakelijkheid. We zullen de vervuiling nu verplaatsen en over het hele terrein verspreiden. Geeft dat geen problemen voor de aansprakelijkheid van 3M?

Voorzitter, tot slot wil ik officieel zeggen dat ik geen vertrouwen heb in dit rapport. Ik heb geen vertrouwen in deze aanbevelingen. Er wordt gezegd dat we naar een standstill gaan, maar uit de feiten blijkt dat niet het geval te zijn. We baseren ons beleid op achterhaalde normen, op achterhaald wetenschappelijk inzicht. Er wordt verwezen naar de goede praktijk van de norm van 3 microgram, maar die wordt verder niet gebruikt op de manier waarop die gebruikt zou moeten worden. Volgens mij zijn er geen garanties dat er geen bijkomende vervuiling komt en zijn er geen garanties voor de veiligheid van de werknemers.

De voorzitter: Zijn er nog fracties die willen tussenkomen? Ik heb zelf nog een bijkomende vraag over de monitoring. Worden er op basis van de metingen die er vroeger zijn geweest en die er nu zijn, al verschuivingen in de vervuiling vastgesteld? Dat is toch iets waarover we bezorgd zijn. Kun je dat op basis van de metingen die er nu al zijn vaststellen? Of is het daar nog te vroeg voor?

Karl Vrancken: U vraagt naar het nemen van bijkomende maatregelen. Voor mij is dat een aspect van de implementatie en handhaving. Wie wordt waarvoor verantwoordelijk gesteld en hoe zullen we dat implementeren? Dat is nu geen onderdeel van onze expertenanalyse. Volgens mij is dat onderdeel van het te voeren beleid en de verdere uitwerking van het beleid op basis van de aanbevelingen die we nu hebben gedaan.

Ik denk dat dat ook zo is voor het beoordelen van wanneer de saneringsactie start en wat dan de tijdelijke werken zijn. Ik heb daar geen uitspraak of een specifiek inzicht over in welke mate het aanleggen van die berm al dan niet als een saneringsactie zal worden gezien. We hebben daarover niet overlegd.

Het project-MER is in ons overleg niet ter sprake gekomen. Ook daar kan ik geen ja of neen op zeggen. Ik zeg er dus ook geen neen op, maar we hebben daar niet over gedebatteerd.

Geldt de POP-regeling ook voor de veiligheidsberm? De hoogste concentratie die is gemeten is 1000 microgram per kilogram in de volledige zone. Ik heb u dat overzicht gegeven. Dat is de hoogste concentratie. De POP-richtlijn van 1000 microgram per kilogram verwijst op een bepaald moment ook naar een waarde van 50 milligram per kilogram als beslissingswaarde, maar in dezen is waarschijnlijk de CLP-richtlijn (Classification, Labelling and Packaging) rond gevaarlijk afval van belang om te evalueren. Vanaf wanneer wordt een afvalstof als gevaarlijk aanzien? Daar zit je denk ik ook op 0,3 procent. Alleszins blijft die waarde van 1000 microgram of 1 milligram per kilogram onder elk regelgevend kader voor gevaarlijk afval. U vraagt of dat ook voor die veiligheidsberm geldt, maar het is natuurlijk net de veiligheidsberm die we in dat geval aan het bekijken zijn.

Uw vraag over zuivere grond relateert een beetje aan de natuurwaarde. Het is voor Lantis vanuit andere aspecten dan PFOS noodzakelijk om grond, ook aangevoerde grond, steeds te mengen met eigen grond door de specifieke samenstelling en ecologische waarde van de grond die daar wordt aangetroffen. Als wij zuivere grond zeggen, dan bedoelen we zo zuiver mogelijk, maar we kunnen niet zeggen dat dat enkel voor de extern aangevoerde grond geldt. *(Opmerkingen van Jos D'Haese)*

Ja, er moet dus altijd gemengd worden met lokaal aanwezige grond op basis van andere aspecten dan PFOS.

Ik weet niet of er bloedstalen zijn afgenomen bij werknemers. Ik heb daar geen gegevens over. Daar kan ik niet verder op ingaan. Zijn ze gepland? In Zwijndrecht is ervoor geopteerd om de bewoners van Zwijndrecht maximaal mee te nemen in de bloedstaalnamecampagne. We hebben bekeken wat de maximale labocapaciteit voor de analyses is die we in Vlaanderen kunnen vrijmaken. 800 van die stalen worden in de volgende periode onderzocht en zo kunnen we tegen begin oktober over de resultaten beschikken. Die labocapaciteit is opgedreven. Er is in Vlaanderen maar één labo dat hiervoor gecertificeerd is. Het labo is gevraagd om zijn zomerplannen aan te passen om meer continu te kunnen werken. We hebben die capaciteit dus maximaal opgedreven en we hebben nu eerst de mensen van Zwijndrecht uitgenodigd die binnen de relevante bevolkingsgroep vallen. Er zijn 800 plaatsen en ik heb gehoord dat die nog niet allemaal bezet zijn. Er hebben zich nu minder dan 800 mensen aangediend en mogelijk biedt dat ruimte om die vrijblijvende capaciteit opnieuw te evalueren. Ik heb ook al vragen van de brandweer gekregen om bij voorkeur bij brandweermensen bloedstaalnames te nemen. Ik hoor nu die vraag over de werknemers, en die moet dan in dat kader worden bekeken.

Is het mogelijk om een afscherming tussen de Palingbeek te plaatsen? Ik kan alleen zeggen dat we het daar niet over gehad hebben en daar kan ik nu niet op antwoorden.

Ik weet niet meer wat de vraag over de aansprakelijkheid was. *(Opmerkingen van Jos D'Haese)*

Juist, maar wij bevelen net aan om het niet over het hele terrein te verspreiden. Dat is nu net 'the key' van onze aanbeveling. *(Opmerkingen van Jos D'Haese)*

Nu hebt u het over de uitgegraven grond die in een bouwwerk wordt gebruikt.

Wordt er in de monitoring al een verschuiving van de vervuiling vastgesteld? Ook daar kan ik op dit moment niet op antwoorden. We hebben geen analyse van tijdlijnen van verontreiniging gedaan. Het is mogelijk dat die gegevens ergens in de massa informatie zat die ons werd doorgestuurd. We hebben wel gekeken of er in de tijd een verhoging van de grondwaterconcentratie ter hoogte van de Palingbeek was en of er een bijkomende uitloging is.

Ik hoop dat ik daarmee uw bijkomende vragen heb beantwoord.

De voorzitter: Ik denk het wel. Dank u wel voor het beantwoorden van de bijkomende vragen, professor Vrancken.

Collega's, ik stel voor dat we hierbij de openbare zitting afsluiten. We zullen nog overgaan tot een besloten zitting voor een regeling der werkzaamheden.

We zullen professor Vrancken en zijn collega zo dadelijk terugzien bij het namiddagbezoek.

Hannes ANAF,
voorzitter

Tinne ROMBOUTS
Willem-Frederik SCHILTZ
Mieke SCHAUVLIEGE,
verslaggevers